

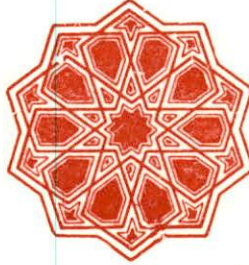
ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

Cilt: XXXI

*FAKÜLTENİN KURULUŞUNUN 40.
YIL ÖZEL SAYISI*

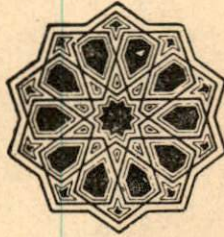
ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

Cilt: XXXI

FAKÜLTENİN KURULUŞUNUN 40.
YIL ÖZEL SAYISI

*Bu Dergide Yayınlanan makalelerin her türlü sorumluluğu
Yazarlarına aittir.*

SUNUŞ

Ankara Üniversitemiz 1946 yılında kurulduğundan bu yana pekçok fakülte, enstitü ve yüksekokulla yoğun bir şekilde faaliyetini sürdürmektedir. Üniversitemize 1949 yılında katılan ve en eski fakültelerimizden biri olan İlahiyat Fakültemiz, Erzurum Atatürk Üniversitesi İslamî İlimler Fakültesinin kurulmasına kadar bütün Türkiye üniversitelerinin tek İlahiyat Fakültesi olarak kaldı. Daha sonra İslam Enstitülerinin üniversitelere bağlanarak fakülteleşmeleri sonucu, bugün dokuz ayrı İlahiyat Fakültesi bulunmaktadır. Bununla birlikte Ankara Üniversitemizin İlahiyat Fakültesi, hem eski Yüksek İslam Enstitülerine öğretim elemanı vermiş, hem yeni İlahiyat Fakültelerine öğretim üyesi yetiştirmiş ve yetiştirmekte oluşu ile ana fakülte özelliğindedir.

Bu yıl (1989) 40. kuruluş yıldönümünü kutladığımız İlahiyat Fakültemiz yurtiçi faaliyetlerinin yanısıra, İslam Üniversiteler Birliğinin üyesi olarak, İslam araştırmaları alanına katkılarda bulunduğu gibi müslümanlarla hıristiyanlar arasındaki diyaloga yönelişlerde de etkili olmaktadır.

Papalık Gregorienne Üniversitesi ile Üniversitemiz arasında 1986 yılında yapılmış anlaşma ile öğretim üyesi değişiminde bulunuyoruz, ortak seminerler düzenliyoruz. Ortak araştırma projeleri hazırlamayı ve belki bir ortak yayına girmeyi düşünüyoruz. Mayıs 1989'da "Müslüman-Hıristiyan İlahiyat Eğitiminin Sorunları ve İşbirliği" konulu ilk seminer Roma'da yapıldı. Önümüzdeki yılın Mayıs ayında ikinci semineri Ankara'da düzenleyeceğiz. Konu "Tarih Boyunca Din, Kültür ve Tolerans" olacak. Gregorienne Üniversitesi, Rektörleri başkanlığında 12 kişilik bir profesör grubu ile katılacaklar.

Üniversitemizin, Avrupa ülkelerinin üniversiteleriyle olan bilimsel işbirliği anlaşmalarından İlahiyat Fakültemizi ilgilendirenlerden biri

de Almanya'nın Bamberg Üniversiteleri ile İlahiyat Fakültemiz arasındaki Din Eğitimi ortak çalışma girişimidir.

İlahiyat Fakültemiz "din meselelerinin sağlam ve ilmî esaslara göre incelenmesini mümkün kılacak, mesleki bilgisi kuvvetli, düşünüşte ihatalı din adamları yetiştirmek" amacına uygun olarak çalışmalar yapmaktadır.

40. yılının, ülkemize ve mensuplarına hayırlı olmasını, otuz küsur yıldır çıkmakta olan ve yurt içinde olduğu kadar yurt dışında da aranan bir bilimsel kaynak olan derginin daha nice yıllar çıkmasını dilerim.

Prof. Dr. Necdet SERİN
Ankara Üniversitesi Rektörü

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
Prof. Dr. Necdet SERİN (Rektör): Sunuş	III
İçindekiler	V
Doç. Dr. Münir KOŞTAŞ: <i>Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kuruluş ve Tarihçesi</i>	1
Prof. Dr. Hayrani ALTINTAŞ: <i>Psikoloji Sözlüğü Üzerine Dene- me II</i>	29
Prof. Dr. Hayrani ALTINTAŞ: <i>Tasavvuf</i>	73
Prof. Dr. Beyza BİLGİN: <i>Atatürk ve Türk Kadını</i>	85
Prof. Dr. İsmail CERRAHOĞLU: <i>Oryantalizm ve Batıda Kur'an ve ve Kur'an İlimleri Üzerine Araştırmalar</i>	95
Prof. Dr. İbrahim A. ÇUBUKÇU: <i>Şair Rıza Tevfik Bölükbaşı ve Felsefi Düşüncesi</i>	137
Prof. Dr. İsmet KAYAOĞLU: <i>Mevlana'nın Çağdaş Derviş Ta- rikatları, Babalar, Kalenderiler ve Diğerleri</i>	147
Doç. Dr. Mehmet BAYRAKTAR: <i>Is There A Methodology In The Qur'an For The Natural Sciences?</i>	157
Doç. Dr. Salih AKDEMİR: <i>Müsteşriklerin Kur'an-ı Kerim ve Hz. Muhammed (SAV)'e Yaklaşımları</i>	179
Doç. Dr. Sabri HİZMETLİ: <i>Osmanlı Devrinde Cezayirde Gelişen Bilim ve Kültürün Genel Bir Değerlendirmesi</i>	211
Doç. Dr. Sabri HİZMETLİ: <i>Un Auteur Turc Contemporain İsmail- Hakkı İzmirli (1868-1946)</i>	231
Doç. Dr. Abdurrahman KÜÇÜK: <i>Belgelerin Işığında Türk-Ermeni Münasebetlerine Genel Bir Bakış</i>	245

	Sayfa
Yrd. Doç. Dr. Münir ATALAR: <i>Türklerin Kâbe'ye Yaptığı Ekonomik Yardımlar</i>	261
Yrd. Doç. Dr. Ruhi KALENDER: <i>Ruh Hastalıkları Tedavisinde Musiki</i>	271
Bekir DEMİRKOL: <i>Vaizlerin Ehliyetleri ve Mesleğe Yatkınlıkları Üzerine Deneysel Bir Çalışma</i>	283
Dr. Ahmet AKBULUT: <i>Hariciliğin Siyasi Görüşlerinin İtikadileşmesi</i>	331
Dr. İbrahim ÇALIŞKAN: <i>İstisna Akdinin Mahiyeti ve Unsurları</i>	348
Dr. İbrahim ÇALIŞKAN: <i>İslâm Hukukunda Ceza Kavramı ve Hadd Cezaları</i>	367
Dr. Mustafa KILIÇ: <i>İslâm Kültür Tarihinde Mûsiki. Başlangıçtan Emevilerin Sonuna Kadar</i>	399
Ar. Gör. Mustafa ERDEM: <i>Câhız ve "El-Muhtar Fî'r-Redd Ala'n-Nasara" İsimli Risâlesi</i>	454
İ.A. Heinz KLAUTKE: <i>Federal Almanya ve Batı-Berlin'de Müslüman Türkler</i>	475
 Kitap Tanıtımı:	
Prof. Dr. İsmail CERRAHOĞLU: <i>Ahmet Salih Muhâyirî, Tefsiru Süfyân b. Uyeyne, (et-Tab'atu'l-Ûlâ) 1403/1983.s. 438</i> ...	487
Dr. Ali YILMAZ: <i>Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü</i>	491

PSİKOLOJİ SÖZLÜĞÜ ÜZERİNE DENEME

Prof. Dr. Hayrani ALTINTAŞ

AKLÎ (Veya Zihnî) ZAYIFLIK (Zekâ Geriliği): Ferdi, güçsüzlük, kuvvetsizlik ve içtimaî yönden aşağılık bir hale sokan, aklî kâbiliyetler fakirliğidir. Aklî yönden zayıf olanın 7-10 yaşları arasında bir zihin yaşı vardır; halbuki, hayatını kazanabilmesi için 12 yaş zihin yaşının olması zaruridir. Aklî yönden zayıf olanın dâima bir vasiye, bir koruyucuya ihtiyacı vardır. İmkânlarını aşmamak şartıyla, ilk öğretim ve eğitim ona, en yüksek seviyede verilir. Kendisi kolay çalışmalara sevk edilir. Hafif bile olsa zihnî her tecrübe, aklî yönden zayıf hasta için, tahammülü imkânsız bir mâniadır. Bazı hallerde veya bazı alanlarda, hastanın hafızası fevkalâde bir durum arzeder (meselâ, zihnen yapılan hesaplarda, tarihî olayların tarihinde, edebiyatla ilgili fıkralarda). Ama daha üst seviyedeki faaliyetleri hemen hemen hiç yoktur; İstidlâl veya akıl yürütme, teşebbüs hiç yoktur. Aklî yönden zayıf kimse çok saftır, safdildir; bu açıdan çok kolay telkin altında kalır. Bu sebeple kötü telkin ve kandırmalara karşı korunmalı, dikkatli olmalıdır. Aklî zayıflığı olan kimseler, kötü niyetli ve bu durumdan istifade etmek isteyen ahlâksızlar için birer av gibidir, bu sebeple korunmaları, ihmal edilmemelidir; bilhassa genç kızlar için dikkat edilmelidir. Gençlik suçlarından bazıları, planlanmış hırsızlıklar, bazı cinayetler, bazan muhâfaza ve nezâret edilmeyen aklî zayıflıkların neticesidir.

Çeşitli sebepler dolayısıyla ortaya çıkan zekâ geriliği veya aklî zayıflık ile marazî durumu karıştırmamak lâzımdır. (anne-babanın terketmesiyle ortaya çıkan aklî zayıflık, okulla ilgili kötü alışkanlıklar, düşüp kalkmalar, veya sağırılık ve miyoplukla ilgili bozukluklar dolayısıyla neşet eden aklî zayıflıklar gibi). Gerçek aklî zayıflıklar beyne zarar veren bedenî bir sebep dolayısıyla ortaya çıkarlar: Çocuklukta geçirilen menenjit (beyin zarı iltihabı), beyinde meydana gelen körelmeler, beynin dumura uğraması gibi.

Alâmet:

Tabiî olarak bir hale bağlı bulunan idrake ait bir belirti, bir emâre veya bir unsurdur. Meselâ, kar üzerinde görülen bir ayak izi, bir hayvanın

geçişinin emâresi veya belirtisidir. İşâret, alâmetten, eşya veya hale bağı niyetle ayrılır: ormanda, gittiğim yerin bulunabilmesi için gerimde bazı işâretler bırakırım. Beslenme çağındaki çocuğunun yaşayışını gözleyen dikkatli bir anne, çocuğun durumundan hissî bir takım bilgiler edinir. Yaralanmış bir çocuğun göz yaşları etrafındakilerden bir insana tahsis edilmiş bir işârettir ve çocuğun teselli edilmek ihtiyacında olduğunu bildirirler. Alâmet ve işâretler bütün iletişimlerin temelinde bulunurlar.

Ahklık:

Ahk, zihni veya akli yönden zayıf ve fiziki yönden bozuk kimsedir. Triyoid bezinin yetersizliğine bağlı bir haldir. Bilhassa bazı dağ köylerinde görülür.

Alınganlık:

Alınganlık, dâima anormal bir hal olup her zaman zayıflığın belirtisi (semptomu) dir. Diğer durumlar yanında, hemen hemen bütün aşağılık duygularında müşâhede edilir. Sinir hastası (nevroz illetine tutulmuş), kendisini hiç bir şey yokken yaralanmış ve hatırı yıkılmış hissederek. Hatta, bu kimse bir hiç için hınç duyar ve daha da ileri giderek kin besler.

Bu eksikliğin, beşerî kuruntunun, gururun, kendini göstermenin, hatta hiçliğin bir delili olduğuna inanılabilir. Fakat bu hal, bilhassa, zayıf insanın kendini olduğu gibi görmekten korktuğunu gösterir. Alıngan kimseyi yaralamak, tahkir etmek, kolaydır; çünkü o, kendisini, güvensizlik ve korku içinde hisseder. Öyle ise kendisini emin ve güvenli olarak göstermek istemesi mantıktır. Alıngan kimse, tıpkı cebinde bir kaç kuruşu olan, ama, kendisine bir el uzanınca (kendisine uzanan bu el merhaba demek için uzatılmış bile olsa) hemen tabancasını çıkaran biri gibidir.

Alınganlık, her çeşit otorite tarafında görülür; bu otoriterizm de aslında güçsüzlük ve zayıflıktan kaynaklanmaktadır. Bu hale gururlu, kendini göstermek isteyen kimselerde ve röfulmanlarda rastlamak da pek tabiidir.

Bu insanlar, kendilerinin ne olduklarının ve bu halin göstermek istedikleri halle uyuşmadığını keşfedilmesinden korkmazlar mı? Alıngan bir insan, zayıflıktan kurtulduğu ve sâlim bir akla kavuştuğu zaman alınganlığın gölgesi bile kalmaz ve kaybolur.

Amelî:

Bir fiille, eylemle ilgili demektir. Amelî psikoloji veya eylem psikolojisi zihni faaliyete yaklaşma metodudur. “Psişik hayatın tabiatı nedir?” gibi bünyevî bir yaklaşımdan veya “Zihni faaliyetler nasıl ortaya çıkıyor?” gibi mekanist bir yaklaşımdan ziyade, psikolojik mefhumların sebeplerini, ifade ettikleri hususları ve (hayâlin, heyecânın, rüyânın işlevleri nedir gibi) değerlerini araştırır. Hareket noktası kuvvetle ilgilidir. Hareketleri idâre etme meselesini ortaya koyar ve eylemin tezahürünü belirler. Meselâ, eğer uyku, yorgunluğa ve bitkinliğe karşı bir savunma ve sınırların dinlenmesi olarak değerlendirilirse, bu takdirde, asabî karışıklıklara, sinir bozukluklarına karşı tedâvi yöntemi olarak uyku tavsiye edilecektir. Bu yönden yeni eğitim amelî (eylemle ilgili) bir karakter taşır; şu mânâda ki, o, zekâyı bir cevher olarak değil ama çocuğun yeteneklerine uygun bir âlet olarak kabul eder. Tâ ki çocuk ondan istifâde edebilsin, ihtiyacını bilebilsin; menfaati uyansın, ve hareket edebilme kabiliyetine sahip olsun. Ancak, çocuğun menfaatları, ve ihtiyaçları üzerine dayanmak suretiyle onu iyi bir şekilde eğitebilir, ona bir şeyler öğretebilir, ve tabii kaynaklarını geliştirebiliriz.

Ana Örnek:

İlk model. Bu deyim, Derinlikler Psikolojisine G.C. Jung tarafından bazı eski timsalleri belirtmek için dahil edildi. Bu timsaller, bütün insanlık için müşterek bir “asıl” teşkil ediyordu. Bu timsaller, her zaman ve her yerde, şahsî hatıraların yanında bulunurlar. Bunlar, meşhur efsaneler, hikâyeler, resimlerle kendilerini gösterirler, rüyalarda ortaya çıkarlar. Ve Jung’un “müşterek alt şuur” dediği bölgeyi doldururlar.

Anlatım Yolu:

Bir ifade eylemidir; aynı zamanda, belli bir alanın sınırları içinde, aynı cinsin fertleri için belli bir değere sahip işâretlerden faydalanmak suretiyle düşüncenin iletişimidir. Anlatım yolu veya ifade tarzı, hem bir fiil ve hem de özel şahıslara ait her türlü bağımlılıktan azâde kanunlara dayanan bir iletişim âleti olarak insanları sosyal bir mevcudiyetin içine sokar. Pek çok çeşitte ifade tarzı vardır: passif veya edilgen; yani ifade kullanmaksızın istenilen anlaşılır (meselâ; köpek sahibinin emrine itaat eder.); aktif veya etken; yani burada ifâdeden istifâde edilir; konuşulmuş ve sözsüz ifade tarzı. Bir ferdin bir başkasına anlatmak istedikleri için söz elzem bir vasıta değildir. Hareketler, yüz ifadeleri ve davranışlar niyetlerimizi, dostça veya düşmanca hislerimizi, neşemizi, veya üzüntü-

müzü, hatta şüphelerimizi karşımızdakine anlatmak için yeterli olurlar. Nitekim, sağır ve dilsizler tarafından kullanılan sembolik işaretler, mücerret (soyut) düşünceleri anlatmaya imkân verir. Anlatım yolu veya ifâde tarzı, sadece insanlara has değildir; hayvanların da kendilerine özgü bir anlatım yolları, duygularını iletme tarzı (zevk ve acılarını ifâde eden çığlık ve bağırılmalar, tehlikeyi haber veren belirli sesler, kendi aralarındaki haberleşmeyi temin eden homurtular ve benzeri sesler gibi) vardır; kendi cinsleri arasında çıkartılan ve doğuştan gelen bu sesler duygusal infialleri de beraberlerinde ortaya çıkarırlar. Hayvanların kendi aralarında konuşmaları ihtimâl dahilinde görülmektedir. Meselâ şempanzeler toplu halde hareket ederken bir takım sesler çıkararak aralarında anlaşmaktadırlar; bunun konuşma değil de başka birşey olduğunu söylemek nasıl mümkün olur? Kur'an-ı Kerim'de Süleyman peygamberin hayvanlarla konuştuğu veya onların dilini anladığı kıssası hatırlanırsa bu ihtimal doğruluk kazanmakta ve hakikatleşmektedir. Prof. John C. Lilly gibi araştırmacılar, yunus balıklarının kendi aralarında ultrason vasıtasıyla konuştuklarını iddia etmektedir. Bu zat, yalnız bir yunusun, konuşmayıp sâkin kaldığını, iki yunus olunca aralarında konuştuklarını, gurup halinde de ultrason vasıtasıyla şamata yaptıklarını söylemektedir. Diğer taraftan, Prof. Karl von Frisch, arıların bal mumları üzerinde şekil çizerek meydana getirdikleri sembolik bir anlatım yoluna sahip olduklarını isbat etmiştir; bu şekil sayesinde diğer işçilere, yönü, mesafeyi, özün yerleştirilmesini ve hatta kalitesini belirtmektedir. Henüz hayvanların konuştuğu dili çok az biliyoruz. Ama onların anlaşmalarının bizden farklı olduğu aşikâr. Onların dilini bilmiyorsak da kendi anlatım tarzımızı biliyoruz. Bu ifâde tarzını kazanabilme, ferdin gelişmesine, içinde yaşadığı toplumun seviyesine göre değişmekte ve olgunluk kazanmaktadır. Bu şartlardan biri olmaksızın sözlerin öğrenilmesi imkânsızdır; normal bir bebek, bir seneden önce konuşmaz ve alık bir kişi de asla merâmını tam ifâde edemez. Diğer taraftan, terkedilmiş bir çocuk, sinir ve zekâ sistemi çok iyi bile olsa, konuşamaz. Zira, sağır bir çocuk için olduğu gibi, onun için de taklit edeceği sesli bir modeli yoktur. Hakikaten, ifâde tarzının şahsen kazanılmasında taklit çok önemli rol oynamaktadır. Hiç bir söz dizimi (nahiv) kaidesi bilmediği halde çocuğun önce kelimeleri, daha sonra da cümleleri doğru olarak öğrenmesine imkân veren bu taklittir. O ilk olarak, besin hissi alımında durumları açıklamak için ağız yüz hareketlerinin, davranışların, seslerin, açlık veya acıyı belirten çığlıkların ortaya çıkmasına imkân verir; fakat annesiyle olan ikili münâsebetlerinde gerekli iletişim için bu kâfi gelir. İkinci aydan itibaren konuşmaya başlar (anlaşılmayan sesler), bir takım

sesler çıkarmaktan zevk alır, öyle ki belirsiz olarak kendinin olan bir takım sesleri durmadan tekrar eder. Bunlar, etrafındakilerden duyduğu sesleri tekrar etmeden önce çıkardığı seslerdir (dokuzuncu ay). Bu devirde, bazı ifâdeleri anlamaya başlar ve fiile geçmeyen bir kelime hazinesine sahip olur. İlk kelimeler umumiyetle ilk senede ifâde edilirler. İlk sözleri anne, baba, su, mama gibi kelimelerdir. Onsekizinci aya doğru çocuk iki kelimeyi bir araya getirerek cümle yapmaya çalışır (baba acı, anne mama) gibi; daha sonra fiilleri masdar halinde söylemeye başlar ve nihayet iki yaşında kısa ama doğru dürüst cümleler söylemeye başlar. Bu tarihten itibaren kelime hazinesi çok hızlı olarak genişler, dört yaşında 2000, altı yaşında da 4.000 kelimedden faydalanır (yetişkin bir insanın kullandığı kelime miktarı yaklaşık olarak 20.000 kelimedir). Bu kelimelerin kazanılması ve kullanılması, elbette, sinir sistemlerinin, normal beyin faaliyetlerinin bulunmasını varsayar; aynı şekilde, müşâhede, düşünme ve hâfıza melekelerini normal kabul eder, bunlarsız ifâde mümkün değildir. Diğer taraftan, çocuğun kendi etrafında bulunanlarla konuşma isteğinin bulunması şarttır. Bu istek olmaksızın, tabii olmayan ifâde veya anlatım yolu, fakir kalır (kimsesiz çocuklarda olduğu gibi), veya passif bir hal alır. Ifâde, gelişme ve toplumsal çevrenin şartlandırmaları gibi ikili tesirle neşvü nemâ bulur. Çocuk, ilk önce, bir sürü, yaygın bir ses gurubundan faydalanır; ve onları tesâdüfen kullanır. Anne, baba gibi ses öğelerini kendini çeviren kimselere karşı sevgi ve tatmin işareti olarak kullanır. Böylece, tam şartlanma ortaya çıkar; pekişmemiş sözler yavaş yavaş kaybolur, halbuki diğerleri etrafın üzerinde meydana getirdikleri tesirlere göre tedricen kazanılırlar. Düşüncesinin iletilmesine imkân veren toplumsallaşmanın özel âleti, soru veya emirlerle başkalarına tesir eden, onlarla kaynaşmaya zemin hazırlayan, bir sürü sorularla etrafın kendisini değerlendirmelerine vasat temin eden ve kendi üzerine dikkat çektiren dil, fert olması itibariyle, içteki his ve duyguların, düşüncelerin, sevgi ve saldırganlığın, iltifatkâr ve küfürlü sözlerin tezâhürüne imkân verir. Nihayet, ferdin kendi tecrübeleri yanında, bilginin diğer kaynaklarını tamamlar. Dil, hem düşüncenin en temel bir âleti, hem de toplumsal hayatın temelidir.

Apraksi:

Sinir sistemi ve bir felç durumuna bağlı olmaksızın karmaşık olmayan hareket ve fiilleri yapabilme yeteneğinin kaybedilmesi demektir. Fert, yapılması istenen hareketi düşünür, tasvir eder, fakat nasıl yapacağını bilemez; bu harekete ait dinamik şemayı unutmuştur.

Apraksi, beş duyu ile alınan izlenimleri tanımamak şeklinde kendini gösteren bir akıl hastalığı değildir; fakat daha ziyade sinir hücrelerinin hareketleriyle ilgili bir unutma veya bellek yitimidir.

Aşırı Heyecanlılık:

Olaylara karşı mübalağalı bir şekilde tepkide bulunma hususiyetidir. Aşırı heyecanlı kişi, her durum değişmesini şiddetli bir tarzda hisseder. En küçük bir tahrik onda, (neşe veya öfke gibi) hissî tepkileri, (sancı veya kızarma gibi) bedenî infialleri tahrik eder. Bu tepkiler, uygunsuz ve münâsebetsiz bir haldedirler. Aşırı heyecanlılık hali, insanın bedenî yapısı ile ilgili olabilir. Ama her zaman insan bünyesi ile ilgili olmayabilir. Hissî sarsıntılar, anneden ayrılma ve kendini güvende hissetmeme gibi durumlar da böyle bir hali ortaya çıkarabilir.

Başarısızlık:

Tekrar tekrar maruz kalınan muvaffakiyetsizlikler bu halin doğruluğunu ortaya çıkarabilir. O zaman suje başarısız olduğuna inanır. Bu muvaffakiyetsizliklerin çeşitli sebepleri bulunabilir: sakatlık, eğitim veya kültür eksikliği veya öğretim eksikliği gibi. Bu halin uzun süre devam etmesi durumunda insanın kendisine itimadı sarsılır, hatta yok olur.

Fakat, başarısızlıktan mütevellit sinir hastalığı diye adlandırılan nevrozlar mevcuttur. Bu takdirde, başarısızlık sinir hastalığının kendiliğinden ortaya çıkan bir sonucudur. Bir işe, daha başlarken yenilgiyi kabul eden bir sürü insan vardır; halbuki, bu duygu objektif hiç bir şeye dayanmaz. Bu tür başarısızlık duygusuna, bilhassa aşağılık hissine sahip insanlarda ve komplekslilerde rastlanır. Fert tenkid edilmek ve ayıplanmak korkusuyla her şeyi yapar; her şeyin üstünde, başkalarının kayıtsızlığından ve düşmanlığından korkar. Bulunduğu her yerde, kimin karşısında olursa olsun kendisinin hoşgörülmesine inanır. Ümitsizlik halinden neşet eden bu durumu yenmek ve başarılı olmak için manevî bir desteğe ihtiyaç vardır; Allah'tan asla ümid kesilmez, çalışana yeni bir kapı açar, O'na yapılan şu dua bunun ilacı gibi geliyor: "Ey hayırlı kapılar açan yüce Yaratıcı! Bize de bir hayırlı kapı aç". Çalış, inan ve ümid et; işte başarısızlığı önlemenin yolu.

Bencilik:

Bencilik, esas itibariyle, hayatı muhafaza etmeye yönelik tabii bir eğilimdir. Ferdin şuuraltısı tek bir şey ister: biyolojik (organik) ve psi-

kolojik ihtiyaçlarının hemen tatminini. Olay küçük çocukta çarpıcı bir şekilde mevcuttur. Onun her hali bencilliği ortaya koyar. Eğitim, başkalarına ve cemiyete hürmeti öğretmek, bu tabii bencilliği frenler.

Yetişkinlerde bulunan bencilliğe gelince; o, ekseriyetle, fizikî ve ve zihni (akli) bir dengesizliğin sonucudur. Nevrozlarda (sinir hastalıklarında) görülür; bu halde fert, kendi içine kapanır, büzülür, kompleksleriyle yalnız kalır, rüfûlmanlarıyla büzüşür kalır. Bundan başka, bencillik, iyilik ve diğergamlık şekli altında da mevcut olabilir. Pek çok eğitimci dünyanın en iyi niyetlerine sahip olmalarına rağmen, bilmeden, bencilirdir. Pek çok anne de, şüursuzca, çocuklarının mümkün olduğu kadar uzun zaman "küçük çocuk" olarak kalmalarını isterler. Pek çok baba da oğullarının kendi mesleklerini, isimlerini v.b. devam ettirmelerini isterler... Pek çok otoriter kimse, daha iyi hâkim olmak için, gömleklerini verirler... Böylece şüurlu veya şüursuz, bencillik örneklerini sergilerler.

Bütün bu bencillikler nevrozdan ileri gelir. Bu derin bencillikleri görmek ve tesbit etmek, oldukça zor ve bir o kadar da asil bir vazifedir.

Bozulma:

Ferdin karakterinin derin bir şekilde veya arızı olarak fesada uğraması, fenalaşmasıdır .Bu marazî hal, hastayı toplumun menfaatlarına aykırı içdürtülerle, başkalarına istiyerek zarar vermeye sevkeder. Bozulma bir devreye münhasır ve geçici olabilir. Zâlimane davranışlar, gayri ahlâkî tutumlar, kıskançlık, kin, siyasî ve dinî ihtiraslar gibi, ferdin muhteris arzularının, içtepelerinin tahakkümü altında gelişen hareketlerle kendini gösterir. Bu bozulma, pek çok sınaî tesisleri tahrip etme hareketlerini ortaya çıkarır: sebepsiz yağmalama, linç etme, toplulukların vahşiyane davranışları gibi.

Geçici bozulma, ekseriyetle, çocuklarda ve gençlerde görülür. Onun gelişmesine sebep olan, ailenin bir ferdi karşısında içe atma ve bunun sonucunda içte meydana gelen karışıklıktır. Böyle bir durumda, bozukluk kinle birleşir ve derin bir ahlâkî yaralanmanın ifâdesi olur.

Marazî bozulma, bütün bir fenalaşma merdiveni teşkil eder. Çok erken kendini gösterir: genç çocuk, zalim, şiddetli, başına buyruk, ve yalancıdır. Böylece, eğitimciler üstesinden gelinemeyen zorluklarla karşılaşır. Ahlâkî bozulmuş genç, antisosyaldır; başkasına hiç bir hürmet hissi taşımaksızın sadece kendi arzularının, iştihalarının tatminini arar. Eğitimi, hiç bir ahlâkî yasaklama bilmeksizin ortaya çıkarır. Eğiti-

min hiç bir zabtı yoktur; bu çocuk ahlâki duygusunu, maneviyat his-sini kaybetmiştir. O zaman yol zehirli şeylere, oyuna, dolandırıcılığa, hilebazlığa, hırsızlığa, tecâvüze, isteyerek yangın çıkarmaya, fahişeliğe doğru yön değiştirir. Pek çok bozukluklar gençlik suçlarında buluşurlar.

Bu bozulmalar şu şekilde sınıflanabilirler :

a) Muhafaza içgüdüsünün bozulması: uyuşturucu madde tutkun-luğu, oburluk, pintilik, tamah, hırs vb....

b) Tenâsül içgüdüsünün bozulması: fetişizm, sadizm, mazoşizm v.b.

c) Etrafın tesiriyle edinilen bozukluklar: çevre tesiri, bulaşmalar, beyin iltihabı v.s...

d) Gizli bozulmalar: sinir veya akıl hastalığı ile ortaya çıkarlar.

Cesâret:

Gerçek cesâret akli ve bedenî yönden büyük bir güçten ileri gelir. O zaman nefes alma gibi tabiidir. Cesâret devamlıdır. Hiç bir şey onu kesemez. Bir vesile ile ortaya çıkan cesâretler de vardır. Fevkalâde hal-ler bunları ortaya çıkarabilir. Bazı büyük karışıklıklar (harp, yangın, kaza gibi) büyük ve cesurâne hareketleri meydana çıkarırlar. Bu fiilin, bir heyecanın, bir gerginliğin veya gerçek bir değer sonucunu olduğunu hemencecik söylemek zordur.

Cimrilik:

Cimrilik, muhafaza içgüdüsünün tereddidi, fesâda uğraması veya bozulmasıdır. Tasarruf etme eğilimi insanlarda bulunan tabii (normal) bir haldir. Böylece fert gelecekteki emniyetini temin gayesiyle hareket eder. Ama cimride böyle bir şey yoktur. Ondaki tasarruf bu gayeyi aşar.

Cimrilik, psişik bir dengesizliğe tekâbül eder ve ekseriyetle kompl-ekslerle alâkası vardır. Bazı ruhî ve zihni rahatsızlıklarda da bu marazî hale rastlanır (melankoli ve paranoya gibi).

Cinlere-Perilere Karışma:

Hasta, kendinde insanüstü varlıkların bulunduğu, kendisini on-ların idâre ettiğine inanır. Bunlar, şahıs, hayvan veya cin-peri olabilir. Kendisinin hiç bir irâdesi olmadan, her şeyi cinlerin, perilerin yaptığına kânidir.

Çocuksuluk:

Bedenî açıdan, bu hal, gelişmenin çocukluk devresinde durmasıdır. Bu durum da, psişik aksülamellere sahne olabilir (bezlerden kaynaklanan çocuk olarak kalma hali olduğu gibi, olmayabilir de) bu halde, fert çok küçük boylu ama aza nisbetleri normal ve zihni yönden dengelidir.

Psikolojik açıdan ortaya çıkan çocuk kalma veya davranma hali, hissi yönden gerileme şeklidir (meselâ, sıkılganlıkta, komplekslerde, sinir hastalıklarında müşahede edildiği gibi). Bu durumda fert, akli yönden normal, hatta süper zekâhdır; fakat hassasiyetinin bir bölümü, uzun zamandan beri kaybolmuş olaylara takılı (veya asılı) olarak kalır. Psikolojik enantilizmin sebebi ekseriyetle yanlış anlaşılmış bir eğitimidir.

Dalgınlık:

Dalgın olmak, dikkatini içinde bulunduğu anın düşüncesi ile hiç alakası olmayan bir yere doğru çevirmek veya koymaktır. Herkes bilir ki, bazı bilgiler zihinleri belli bir mesele ile meşgul, o meseleye teksif edilmiş olduğundan dalgın görünürler. Zihnin bu meşguliyeti ve teksifi onları meselenin haricinde her şeyden ayrı, dalgın kılar; bu hal bir tür sinirsel tutukluk mekanizmasıdır.

Dalgınlık, aynı zamanda, düşüncenin konulara teksif edilememesinden de kaynaklanır; en küçük bir şey için hiç bir dikkat göstermeyen okul çocuklarının durumu böyledir. Bilginin durumunda aşırı düşünce teksifi, okul çocuklarının durumunda ise, düşünce teksifi eksikliği söz konusudur.

Dalgınlık haline sinir hastalıklarında ve akıl hastalıklarında da rastlanır; meselâ, suçluluk duygularının yiyip bitirdiği melankoli (hüzün) hastalarında görülür; hiç bir şey bu hastayı dalgınlığından kurtarıp eğlendiremez. Psikastenî hastalığında da ekseriya düşünce dağınıklığı, zihnin belli konuya teksif edilememe hali vardır.

Damar Sertliği (Beyinde):

Bu hastalık, başlangıçta, baş dönmesi, baş ağrısı, hafızanın ani kaybı gibi hallerde kendini gösterir, veya hasta kendi idâresini kaybeder; adını söyleyemez, yolunu bilemez. Bu hâfıza kaybı, bir kaç saat veya birkaç gün sürebilir, hasta daha sonra normal durumuna döner.

Karakterde ani değişimler bu hastalıkla birlikte görülür; hasta sebpsiz öfkelenir, yaygaracı, gürültücü biri haline gelir, tahammül edilmez bir hal alır, hayasızca hareketlerde bulunur, büyük bir ihmalkârlık

görülür. Hasta bazan beyindeki bu hastalığın farkına varır ve büyük bir bâhtsızlık olarak ondan ızdırap duyar. Bu sebepten depresyon (güçten düşme) haline düşer; bu depresyon onu melankoli (mahzunlaşma) ye sürükler; tabî büyük bir sıkıntı ile. Böylece, aşırı derecede hassaslaşır ve en küçük şey için ağlar.

Bu hastalık, felç, konuşma bozukluğu, bazı hareketleri yapamama, sara gibi arızî durumlar getirebilir. Bazan da sakatlıklara sebep olabilir. Bazan da yavaş yavaş gelişen zihni zayıflık müşâhede edilir.

Denge:

Bütün insanî faaliyetler, bir dengeye, ve onun neticesi olan saadete doğru yönelir. Hastalık, çeşitli şeylerle tehdit edilen dengeyi yeniden kazanmak için, organizmanın gösterdiği bir infial (tepki)dir. Dengeli bir hayat sürmek, her ferdin en önemli gayesi olmuştur; her insan sulhü, sükûneti, huzuru ve her yönden âhenkli bir hayatı arar. Dengeli bir hayatta, güç, kuvvet ve kudret oldukça fazladır. Bedenle beyin arasındaki münâsebetler fevkalâde bir tarzda ölçülü ve dengelidir. Heyecanlar çok az şiddetli olduğu için zihni ve asabî dengesizlikler, karışıklıklar ve bozukluklar meydana getirmezler. İnsan bedeninde mânen ve maddeten bir âhenk bulunmaksızın mümkün olan bir denge mevcut değildir. Dengeli hayat, kompleksler, röfulmanlar, aşağılık duyguları, sıkıntı, ızdırap ve saldırganlık gibi, beyin çürüklüklerinin bulunmamasını gerekli kılar.

Esasen, tedâvinin gayesi, bedeni ve zihni dengenin kazandırılması değil midir?

Diğergamlık:

Özgecilik olarak ta adlandırılan bu temâyül, tabî bir iyilik veya psikolojik bir dengesizlik neticesi, başkası için yaşamak, sadece başkalarını düşünmektir. Bu sebeple marazî diğergamlıklar da mevcuttur. Sözü edilen marazî durumlar, diğergamlık görünüşünde olmalarına rağmen tamamen başka şeyler gizlerler. Günlük hayatta görülen otoritercilik, bazı şekiller altında bir tür diğergamlık ortaya çıkarır; ama aslında bu diğergamlığın iyiliği, cömertliği, lütufkârlığı, hep derin bir bencillikten kaynaklanır. Aşağılık duygusu da ekseriyetle diğergameci faaliyetlerin ortaya çıkmasına sebep olur. Bu takdirde, fert kendisinin kuvvetli olduğuna inanabilmek için, başkalarının hayranlığına ve minnettarlığına ihtiyacı vardır. Bunun yanında, gerçekten iyilik ve fedakârlık iptilâları (mâniler) mevcuttur.

Dikkafalık:

Kör ve gülünç bir inatçılık şeklidir. Aklın ve zihnin tamamen bu hisle muhasara altına alınmasıdır; buna karşı istidlâl ve muhakeme hiç bir fayda sağlamaz. Dikkafalı kimse peşin hükümler, indî mütâlaalar, tahkik ve tetkikten mahrum fikirlerle kaplanmış; hatta aşâğılık hissi ile de. Burada işâret edilmesi gereken bir husus, dikkafalığın ekseriyetle irâdeyle karıştırılmış olmasıdır.

Dinginlik:

Edilginlik olarak da söyliyebileceğimiz bu hal, zihni bir temâyüldür; bu halde fert, faaliyetsiz ve teşebbüssüz olarak bulunur. Bunun için de kolayca telkinlerin tesirinde kalır. Fransızca tabiriyle passiflik olarak söylenen bu hale, psikasteni, irâde yitimi ve depresyon hallerinde rastlanılır.

Dipsomani:

İçki içme deliliğidir. Çok yüksek dozda alkollü içkiler içmek için duyulan ve mukâvemet olunamıyan ihtiyaçtır. Dipsomani ferdin kendisine karşı hiç bir şey yapamadığı musallat bir fikirdir. Bu hastalığa annesi veya babası alkolik olan kimselerde rastlanır; ama dipsomani ile ayyaşlığı karıştırmamak lâzımdır.

Doğruluk:

Doğru ve mert bir insan, asil, cömert, dengeli, akıllı bir kişidir. Bu ferdi yönlendiren, kendine ve başkalarına olan saygıdır. Doğruluk, aynı zamanda başkalarının saygısını fert üzerine çeker. Cemiyet içinde, ferde önemli, iyi ve değerli bir yer hazırlar. Gerçek insanın en mümtâz vasfıdır. Bu yüzden doğru insan irâdesini kullanan, dengeli bir kimsedir. "Emrolunduğun gibi dosdoğru ol" kâidesi ve emri psikolojik plânda doğruluğun önemini belirtir. Onun için bütün ahlâkçılar insanın ilk vasfı olarak doğruluğu zikrederler. Zira, doğruluk insanın psişik hayatını her türlü aşırı heyecandan koruyan psikolojik bir unsurdur. Psikolojide marazî durum, hastalık olarak vasfedilen pek çok halin önüne geçer. Gerçekten, doğru bir insanda ruhî ve zihni sağlık vardır.

Ancak, psikolojik açıdan, doğruluk birçok çehreye sahip olabilir. Bazı kereler, çok adi bir aklı örter ve bir katılık, sertlik haline döner, veya sahte bir sükûnete bürünür. Bazan bir kompleksin sonucu olarak bulunabilir; fert başkalarına karşı doğrudur. Çünkü onların kendisine duyacakları müsamahakâr hayranlığa ihtiyacı vardır. Ayıplanmayı ka-

bul ve tahammül edemeyeceğinden, doğru ve mert olmamaya cesâret edemez.

En güzel vasıfların ters bir tarafı bulunabilir ve oradan bir cazibe çıkartırlar.

Duygusallık:

Hassasiyet, hayatın çeşitli safhaları karşısında gösterdiğimiz psişik tepkilerin bütünüdür. Onun için insan psikolojisinin en temel cephelerinden biridir. Duygusallık veya hassasiyet, içgüdüleri, şuuraltı eğilimlerini ve düşünceleri bir araya getirir. Aynı zamanda, heyecanları, mizaçları ve şiddetli arzularımızı belirler. Bunun içindir ki, hassasiyet veya duygusallık çok geniş psikolojik bir sahadır; ve bu sahada pek çok bozukluklar meydana çıkabilir. İç karışıklıklar, kompleksler, sinir hastalıkları (nevrozlar), akıl hastalıkları, içe atmalar, röfulmanlar, hissi tepkilerdir. Âni hissi sarsıntılar, ferdi, intibak açısından yetersiz ve kâbiliyetsiz kılan fevkalâde şartların birden bire ortaya çıkmasından kaynaklanmaktadır; işte o zaman âni hissi sarsıntı, heyecanlı âni bir sarsıntı haline gelmektedir. En çok görülen âni hissi (duygusal) sarsıntılar şunlardır: ölünün arkasından tutulan yaslar, hissi alâkaların kesilmesi, âni varlık kayıpları (iflas gibi), beklenmiyen âni olaylar, fevkalâde büyük neşeler v.b.. Bazı âni, hissi sarsıntılar sinir ve akıl hastalıklarını ortaya çıkarabilir. Hassasiyetin ortaya çıkardığı bütün tepkiler, heyecan halimizle ilgili durumlardır.

Eblehlik:

Çok ciddî bir zihni yetersizlik halidir. Ebleh kimsenin zekâ yaşı iki yaşın altındadır. Konuşmaz ve dikkatsizdir. Sahip olduğu bilgiler, ilk çocukluk bilgilerinden fazla bir şey değildir. Eblehlik zekâ geriliğinin en aşağı derecesini temsil eder. Yüz hiç bir şey ifade etmez, ağızdan dâima salyalar akar. Bütün vücut, gelişmenin durduğunu gösterir. Ebleh, bazı kereler körü körüne tokat atar, eline ne geçirirse kırar döker, saldırganlığı ekseriyetle kendine döner. Yürümeyi geç öğrenir; bazı defa yürümekten de mahrum olur ve koltuğa oturur kalır. Bu hastalar çok nadir olarak yirmi yaşından fazla yaşarlar.

Endişe:

Bir zihin halidir. Fert, içinde bulunduğu andan emin değildir, gelecek için de sıkıntılıdır; bu yüzden rahatsızdır. Endişe, hastalık, malî durum ve hissi vaziyet gibi gerçek sebepler tarafından tahrik edili-

yorsa normal sayılır. Fakat, bu zihin hali, çoğu kere, hiç bir sebep olmaksızın devam eder. İşte o zaman, organik veya ruhi bir bozukluğun belirtisidir. Endişeli kimse durduğu yerde duramaz; devamlı rahatsızlık içindedir; ve içindeki gamı defetmek, eğlenmek ihtiyacındadır. Endişe izdirap veya elemle sonuçlanabilir.

Enürözi (Veya Yatağa İşeme):

Bu ifade, çocuklarda veya gençlerde görülen yatağa işeme halini gösterir. Uyku sırasında, gayri irâdî olarak sidik salmak sözkonusu olup, bu kusurun dışında çocuk fevkâlâde normaldir. Fakat, bu halin bozulmuş, karışmış bir hissiyattan kaynaklandığı ekseriyetle müşâhede edilmiştir. Psikoloji veya psikanaliz bu halin, çocuklarda, bir başka kardeşin doğması, anne-baba ilişkilerinin kesilmesi ve münakaşalar sebebiyle ortaya çıktığını söyler... Röfulmanlar ve duygusal yönden gerilemeler de bu hale sebep olabilir.

Bu bakımdan, gece yatağa işeme hali, şuursuz bir protesto gibidir. Fizikî ve pisisik sebeplerin yanında tamamen psikolojik âmiller de bulunabilir.

Tedâvi durumun özelliğine göre, oldukça derin bir araştırma ile gerçekleşir (bu durum, çocuk, ailevî çevre, maneviyat bozukluğu, iç karışıklıklar olabilir). Bunun yanında ilk uykusundan sonra çocuğu uyandırmak ve helâya götürüp işetmek de tavsiye edilmektedir.

Yatağa işeme ehemmiyetsiz bir kusurdur, ama sonuçları bazan tehlikeli olabilir. Yatağa işemeye devam eden bir gencin duyduğu aşağılık hissi ve utanç bu yönden çok iyi anlaşılır.

Ergoterapi:

Bazı hastalara başarı ile tatbik edilmiş, "işle tedâvi" şeklidir. Ferdin maneviyatını düzeltmenin temel prensiplerinden biri olup içtimaî hayata yeniden dönmeyi ve kaynaşmayı sağlar ve çalışmanın sonunda iyi yapılmış bir iş zevki verir. Bahçe ile uğraşma, toplumun çeşitli kesimlerindeki hastalar tarafından zevkle ve şevkle kabul edilen bir çalışma tarzı olup tavsiye edilmiştir.

Frustrasyon:

Ferdin kendisini, hayatî bir tatminden mahrum bırakıldığını hissetmesidir. Hassasiyetle ilgili, hakkından mahrum bırakıldığını hissetme çeşitleri bir hayli kabarıktır. Bir çocuk, yeni doğan bir kardeşi sebebiyle kendisinin anne ve babasının sevgisinden mahrum bırakıldığını hisse-

debilir veya bir çocuk, annesinin kendisinin yerine bir başkasıyla ilgilenmesinden böyle bir hisse kapılabilir.

Hissî frustrasyonlar, kin, içe atma, kompleks, sinir hastalıkları gibi bir takım bozuklukları meydana çıkarabilir.

Gayretsizlik:

Tembellik gibi, gayretsizlik de ekseriyetle bir hastalıktır. Bazan, bedeni bir bozukluğun sonucu olabilir; fakat, çoğunlukla manevî bir bozukluk (eğitim, psişik zayıflık, kompleks ve psikastenî v.b.) tan kaynaklanır.

İsteyen, irâde eden gayretsiz değildir. Gayretsizlik, çoğu kere, gizli bozuklukları, maneviyat düzensizliklerini gizleyen bir kelimedir.

Gaybubet:

Veya (yokolma) hali olarak vasıflandırılan bu hal, şuurun âni ve geçici olarak askıya alınması vaziyetidir. Hasta, tam bir faaliyet, çalışma halinde, konuşur iken, birdenbire kaybolur; sararır, solar, bakışları sabitleşir. Tam bir düşünce boşluğundadır. Daha sonra, faaliyetlerini ve sözlerini bıraktığı yerden yeniden alır ve faaliyetine ve konuşmasına devam eder. Gaybubet halini ekseriyetle hafıza kaybı takibeder. Bu durumda ne yere düşme, ne de çırpınma vardır. Eğer gaybubet hali bir müddet devam ederse, bazan bu durumda hastanın anlaşılmayan sözler söylediği, gezindiği veyahut krizin başlamasından önce yapmakta olduğu şeyleri makine gibi yapmaya başladığı müşâhede edilir. Gaybubet hali, umumiyetle bir kaç saniye sürer. Bu hal, çoğunlukla epilepsi (sara) hastalığının küçük bir belirtisidir.

Gevşeklik:

Gevşeklik iki şekilde olabilir. Birincisi, sâkin bir gücün ve kendinden emin olmanın yaygın ve sükûnet halindeki berrak bir aklın ifâdesi olarak ortaya çıkar.

Mevcut güç, rahatlıkla, hiç bir endişe, çırpınma olmaksızın sarfedilir, kullanılır. Kuvvetli bir kimse, olayların hakikatini görüyorsa, niçin acele etsin? Çünkü o, bilir ki, kendinde bulunan güç, kuvvet, gâyesine rahatça ulaşmasına imkân vermektedir. Bu hal bir tür ihmâlkârlıktır.

Gevşekliğin ikinci vechesi, ekseriyetle marazî bir gevşeklik ve gamsızlıktır. Gevşek kimse işleri sürüncemede bırakır, önemsemez, çok az bir menfaat görür, işlere karşı arzusu, ihtimâmî yoktur, hiç acele etmez,

çok az hareket etmek ister. Bu nakısa, mizaçtan kaynaklanır veya bir rahatsızlıkla ilgisi vardır.

Gurur:

Gururlu kimse, kendisini göstermek, kendisinden bahsettirmek ve kendi lehine bir sonuç üretmek ister; bunu arar. Herkes içinde parlamak ve meşhur olmak düşüncesiyle meşguldür; kendisine hayranlık duyulmasını son derecede arzu eder. Halbuki, kibirli kimse büyüklük ve başkalarını aşağı görme ile kendi üzerine eğilir, gurur ise hayranlıkla gözleri kamaşmış olanlara kapıları açar. Gururlu kimse, büyümek için gereken her şeyi yapmaya muktedirdir; süsler satın alır, ünvanları zorla ele geçirir, gayri kanunî olarak üniforma taşır; muvaffakiyetleriyle övünür, çeşitli kimselerle olan münâsebetlerini de övünç vesilesi yapar. Gurur, küçük ölçüde, bir azâmet hastalığı hezeyanıdır...

Elbette, hafif bir gurur, tabii olan insanî bir temâyüldür. Sayısız cinsiyet gösterilerini hatırlamak kâfidir; karşı cinse karşı yapılan bu hafif gurur gösterilerini kim yapmaz? Pek çok kuş, renkleri, tüyleri v.s. ile gururlanmazlar mı? Veya insanlar, elbiseleriyle, kravatlarıyla az da olsa gurur duymazlar mı? Hanımlar elbiseleri veya süs eşyalarıyla çok az da olsa gurura kapılmazlar mı?

Gurura, sinir ve akıl hastalıklarında da rastlanır; bazı hastalar, diğerlerinden farklı hastalıklara düşer olmuş olmayı, bir tür gurur vesilesi yaparlar, kuruntuları onlara hoş gelir... Bu nakısa, bu eksiklik, beşerî aşâğılık duygusunu en güzel şekilde göstermiyor mu?

Hafıza Kaybı:

Unutkanlık (marazî) olarak da tavsif edebileceğimiz bu hal, oldukça önemli ve derin bir hafıza karışıklığıdır. Hafıza kaybının birçok çeşitleri vardır. a) Hasta, cereyan eden ve müşâhede ettiği olayları, ilerleyen zaman içinde, hatırlama gücünden mahrum olur. Bilhassa zibnî karışıklık (bozukluk) halinde görülür. b) Hasta, kendisine ârız olan bu marazî durumdan önce cereyan eden olayları unuttur. c) Bazı olaylar, unutulmuş gibi gözükürler. Bununla birlikte, gerçekte bu olayların izleri mevcuttur; zannedilir ki, tam bir unutkanlık henüz mevcut değildir. Unutulmuş olan bazı olaylar, kimi şartların tesiri altında şuur'a gelir, hatırlanırlar; ama her zaman değil. d) Hafıza kaybı, bir takım hissi sebeplere bağlı olarak gelişme göstermiş olması muhtemeldir. Hasta, kendisi için çok acı olan şeyleri unuttur. Bu tür bir unutkanlığa röfulmanlarda rastlanır. Bunların yanında, tıbbî psikiatrik olaylarda unutkanlık çok çeşitli

olarak görülen bir illettir; heyecanlı sarsıntılar, sinir kirizleri, şahsiyet bozuklukları bu hastalığı ortaya çıkarır.

Hallusinasyon:

Sanrı veya delâle-i his olarak tercüme ettiğimiz hallusinasyon halinde, hasta gerçekte mevcut olmayan durumlarına, gördüklerine veya işittiklerine göre hareket eder.

Hallusinasyon çeşitleri pek çok ve yaygındır (meselâ, görme, işitme, tatma, veya tenâsüli hallusinasyonlar gibi). Bir pırıltı görmek ve küçük bir ses veya uğultu işitmek gibi, bazı hafif hallusinasyonlar, günlük tabii hallusinasyonlar olarak kabul edilmektedir. Rüyalar ve yarı uykulu hallerin hayalleri normal hallusinasyonlardır.

Marazî hallüsinasyonlar hakikatın şeklini değiştirir. Hasta, kapının üzerinde bir leke görür, onun bir örümcek olduğunu zanneder; o zaman, korku, kaçış, hali kaplar veya hemen hücum eder, veyahut benzeri tepkiler gösterir... Öyle ise, burada gerçeğin şeklinin bozulması (değişmesi) söz konusudur. Leke gerçeği hastanın gözünde, şekil değiştirerek, örümcek haline gelmiştir. Diğer hallüsinasyonlar, dıştaki gerçeklerle en küçük ilişki olmaksızın ortaya çıkarlar: Başta sesler işitir, hayâlî şahsın konuşmalarına cevap verir. Görünmiyen insanlarla konuşur, münâkaşa eder; tehditler işitir, bakışları bir noktada sabitleşir. Kendini mania yaparak müdâfaa eder; kulaklarını tıkar. Gelip zihnini, fikrini işgal eden, onu başka şeyler düşünmekten alıkoyan ses dalgalarına karşı savunma mekanizmaları geliştirir. Bu hastalığa tutulmuş kadınlar, kendilerine musallat olan biri tarafından işgal edildiklerini söylerler.

Hallusinasyonların sebepleri pek çoktur. Diğerlerinin yanında, sinir merkezlerinin hasar görmüş olması, zehirlenmeler, sara hastalığı, belli başlı sebeplerdir. Malihülya veya hezeyan hastalıkları korkunç hallüsinasyonlar için bir misâl verirler.

Şüphesiz, hastalar, bütün bu olaylar gerçekmiş gibi tepki gösterirler. Ya kaçarlar veya hücum ederler; böylece de tehlikeli hale gelirler. Hallusinasyonlar kendini mani hastalığında da gösterirler; melankoli (hüzün) hastalığında, bazı sinir hastalıklarında (özellikle musallat fikirde) da aynı durum cereyan eder. Fakat, söz konusu olan sinir hastalığı olduğu için, hasta, hallüsinasyonların gerçeğine inanmaz.

Hayâtiyet:

Hayâtiyet dâima mizaca ve bedeninin içinde bulunduğu duruma bağlıdır. Coşan, taşan faaliyetlerin kaynağı hayâtiyettir. Hareketli insanda

hayâtiyet vardır. Bu hayâtiyet sayesinde şartlara çabuk intibak edilir. Hayâtiyetin derecesi, aynı zamanda, muhite, coğrafî şartlara (dağlık arazi, deniz, açık ve berrak havaya veya iklime, iklimin sıcak veya soğuk oluşuna) bağlıdır; bu hususu daha iyi anlamak için Milletler Psikolojisine bakmak lâzımdır.

Bazı gerçek olmayan hayâtiyetler, bir çırpıntı hali, endişe, fizikî ve ruhî yönden yetersizlikler ortaya çıkarırlar: nörasteni, mani vb... Tabii çok iyi bir hayâtiyete sahip bazı mizaçlar da, acı, sıkıntı, kompleksler ve röfulmanlarla frenlenmiş olabilirler.

Hınç:

Gizlice bedene yerleşmiş bir hastalık gibi, inatçı ve derin bir intikam hissidir. Hınç, esasında bir inatçılık hâlidir. Dâima zayıflığın ve korkunun işâretidir. Fert, kinlerini zihninde evirir, çevirir, durur; ve gerçekle hiç bağdaşmayan unsurları da dâhil eder. Kuvvetli ve anlayışlı bir insan, asla hınç duymaz ve kin gütmmez.

Hırs:

Halkımızın ikbalperestlik olarak da adlandırdığı bu eğilim, son derecede aşırı ve bazı defa musallat bir zenginlik, şan, şeref, makâm, mevki ve güç arayışıdır. Eğer hırs iyilik, güzellik, asâlet aramak gayesine mâtufsa makbul addedilir; ama bunların haricindekiler yerilmiş hususlardır. Bu, yerilmiş marazî vechesiyle hırs, gurur, kibir ve kendini beğenmişlikte kendini gösterir. Daha ziyade dengesiz kimselerde, zihnî yönden zayıf, dermansızlarda, paranoyak ve benzeri rahatsızlıklardan muzdarip kimselerde sık sık müşâhede edilir.

Hissî Gerilik:

Hissî yönden geri kalmış kimse, normal veya üstün bir zekâyâ sahip olabilir. Bununla birlikte hassâsiyeti normal olarak gelişmemiştir; böylece, psişik olgunluğu sekteye uğramıştır. Pek çok kompleks sahibinin durumu böyledir. Hasta geçmişin bazı olaylarına bağlı kalır; böylece yeni durumlara intibak edemez, o zaman başarısızlık, ızdırıp, sıkıntı ve sinir hastalığı ortaya çıkar.

Hissen geri kalmışlık, evlilik, aşağılık duygusu, sıklıganlık, röfulmanlar vb. de görülür. Psikoterapi, hastanın geçmişteki hangi olaya bağlı kaldığını, takıldığını tesbit edecek, onu o tavrından kurtararak normal hissiyatına kavuşturacaktır.

Hoşgörü: (Bkz. Müsâmaha)

Hüzün:

Manevî bir acının sebebiyet verdiği duygusal bir hâldir. Hüzün, yüz çizgilerinin canlılığını kaybetmesi, birleşme noktalarının alçılması, sindirim faaliyetinin yavaşlaması ve içe kapanma vb. ile ifâde edilir. Hüzün, aynı zamanda heyecanlı bir sarsıntıya bağlı olarak ortaya çıkabilir ve gözyaşları döktürebilir. Telaş ve çarpıntı meydana getirebilir. Ama ekseriyetle bir depresyon (çöküntü) hâlimden ileri gelir: O zaman başta hüznünden kurtulamaz. Bunun yanında, nörasteni ve şizofreninin başlarında da müşâhede edilir.

Mutasavvıfların "hüzünlü olma" dediklerini halle ne kadar farklıdır.

İçtepicilik:

İçdürtücülük, çok kaba bir şekilde ortaya çıkar ve karşı koyulmaz bir ihtiyacı teşvik eder. Hasta, bazı defalar, tehlikeli fiillere (sapık cinsî eylemler, kanlı fiiller, katl veya yangın teşebbüsleri, hırsızlık, sakatlama intihar, yakıp yıkma vb.) itilir.

İçgüdü ve hassasiyet durumu çoştuğu zaman bu hale rastlanır. O zaman, sebebiyle kıyaslanmayacak ölçüde bir infiâl ortaya çıkar. Bu da gösterir ki, aklın fren yapma gücü tamamen azalmıştır.

Bedenî içdürtülük: Bu hal, marazî kalıtım (meselâ, sarhoşluk, alkolizm gibi), zihnî yetersizlik, keyifsizlik, mizaç bozukluğu veya karakter bozulması gibi, durumlarda kendini gösterir. İçdürtücülük, sara hastalığının bir özelliğidir.

Sonradan ortaya çıkan içdürtücülük: Bu hâl, ya çocukluktan (çocuğun bizzat kendinden kaynaklandığı gibi, eğitimden de kaynaklanır) veya beyin iltihabından veyahut ta kafatasında ortaya çıkan felçle ilgili bir durumdan kaynaklanan dengesizliğin bir sonucudur. Çok zayıf bir derecede olmakla birlikte, bu hal fazla heyecanlı olmaktan da ileri gelebilir.

Pek çok deli kimse, çok şiddetli içdürtüler izhâr eder. Etrafa vurur, bir ayrılık görmeksizin her şeyi kırar. Nitekim sara hastaları, ya krizden önce veya krizi takiben, hiç beklenmiyen tehlikeli içtepileri ortaya koyarlar. Bazı akıl hastalıkları, ferdi bir sıkıntının içine sokar; bu halde çok ciddi içtepiler meydana çıkar (meselâ, kendisine zulmedildiğine inanan akıl hastası, hayalî düşmanına ani bir saldırıda bulunur). Aynı şeylere şizofren ve yalancı tasavvufî hayat krizlerinde vb. rastlanır. Bu yüzden, bir çok hekim ve akıl hastalıkları bakıcıları, hayatlarını kaybetmişlerdir.

Melankoli (hüzünlü olma hastalığı), çoğu kere intiharlara teşvik eder. Hasta böylece kendini sıkan, yiyip bitiren, zulmeden manevî sıkıntıdan kaçıp kurtulmuk ister.

İçdürtücülük haline, çeşitli ihtiraslarda (meselâ, kıskançlık, bu durumda ne yaptığını bilmeden kıskanılan kişi öldürülür) ve musallat fikir durumlarında rastlanır.

İftira:

İftira her türlü hayâli kötülüğü uydurur. Hilekâr ve silinmez bir yalanla kurbanını karalar. Herkes bilir ki, iftiradan sonra geriye bir şeyler kalır; hiç olmazsa şüphesi kalır; bunun için dilimizde "iftira at, kendisi olmazsa izi kalır" diyerek iftiranın kötülüğü anlatılır. İftira, dâima rûhen hasta bir kimsenin fiilidir. Buna karşılık, bazı şakacı kimseler, mizahî bir durum yaratmak için iftira ederler. Ama, şakacı kimse de kendini bilmeyen, psikolojik yönden çökmüş bir kimse değil midir?

İhtiras:

Bu kelime pek çok acı olayı ihtiva eder. İhtiras çok aşırı ve çok özel bir eğilimdir. Beraberinde acılar, ızdıraplar, azaplar, işkenceler, zihni yıkımlar, sabit fikirler ve musallat fikirler getirir. İhtirasla aşk arasında bir yakınlık kurulur, halbuki o, içgüdülerden, şehvetperestlikten, itibar, kıskançlık, bencillik ve kinden meydana gelir. Bazı ihtirasların (sanaatkârlığa ait) faydalı olduğu söylenir. Ama ekseriyeti ferde işkence eder, içdürtülere, çılgınlıklara, cinayetlere iter. Kumar, alkol, kadın, sapık ilişkiler ve uyuşturucu ihtirasları mevcuttur. İhtirasların bütün çeşitlerinde ahlâk ve davranış bozuklukları müşâhede edilir. Bu halin sebeplerini (sinir hastalığı, aşağılık duygusu, kompleksler) aramak lâzımdır.

İhtiras ne zaman marazî hale gelir? Bedenî ve zihni bozuklukları ortaya çıkardığı zaman. Bozukluklar, ferdi her yönden kaplar. Her türlü beyinsel faaliyet, şuursuz bir hissiyât lehine yön değiştirmiş olarak bulunur. Akli denge karışmıştır, bozulmuştur; faaliyetleri murâkabe, muhâsebe ve tefekkür tamamen yokolmuştur; rüzgârın mum ışığını söndürdüğü gibi, ihtiras ta onları söndürmüştür. Büyük sıkıntılar, acılar, işkence eden sabit fikirler, öldürücü kıskançlıklarla birlikte beraber gelir. Çok tehlikeli içdürtüler kendini gösterir. Üykusuzluk ve bitkinlik bu halin çok sık görülen neticelerindedir.

İhtiras, bencilliği körükler, bu yüzden, muhteris insanlar her yönden açgözlü olurlar. Makam ihtirası varsa, ona ait her şeyin kendilerine ait olmasını isterler. Hatta, ihtiras fertleri makyavelist yapabilir.

İhtiyârilik:

Kendiliğinden oluş diye de söyliyebileceğimiz bu durum, en geniş şekliyle çocuklarda bulunur. İhtiyârilik, psişik faaliyetin bütün şekillerini (hissî atılımlar, zihin merakı, teşebbüs vb.) gösterir. İçinden geldiği şekilde hareket eden kimse, fevkalâde bir samimiyet gösterir.

Hilenin, hud'anın geçerli olduğu dünyamızda, yetişkinlerin ihtiyâriligi veya içlerinden geldiği gibi hareket etmeleri safdillik, safderunluk işâreti gibi değerlendiriliyor. Bu insan hislerini ve infiallerini gizlemeye mecbur değil midir? Ve nihayet, "hislerini gizlemek", "kendine hâkim olmanın delilidir" denilmiyor mu?

Gerçekte, içinden geldiği gibi hareket etme, ekseriyetle, bir ruh tazeliliğinin, kendine ve başkalarına itimadın sonucudur. Elbette, bazı ihtiyârilikler, bu konuyu bilen birinin hemen dikkatini çekeceği gibi, çocukça davranışın bir belirtisi (septomu) dir.

İçinden geldiği gibi davranma özelliği, psikasteni, depresyon (çöküntü), musallat fikirler, röfulmanlar gibi, sinir hastalıkları sırasında kaybolur. Öyle hâllerde, içinden geldiği gibi hareket etme hâlinin geri gelmesi hastanın iyileşmiş olmasının işâretidir.

İnat:

İnat, irâdenin çok kaba bir şeklidir; bu yüzden de sık sık irâde ile karıştırılır. İnat (veya ısrar), bir gurur ve bir budalalık olayıdır. Beynin gerçek bir şekilde bloke edildiğini gösterir. Bu hâl, zihnen geri kalma hastalığı ile çocukça davranma rahatsızlıklarında, korkma durumlarında, aşağılık duygularında, saldırganlıkta ve içdürtülerin hâkim olduğu durumlarda vb. de görülür.

İnkâr Hezeyânı:

Hasta, artık bedihî, açık olan şeyleri bilmez. Artık nefes alamadığını, kalbinin çarpmadığını, ciğerlerinin olmadığını, kanının çekildiğini, bağırsaklarının yok olduğunu vs. iddia eder. Hatta, daha ileri gider ve dış dünyanın mevcudiyetini inkâr eder. Bu tür hezeyân haline bazı akıl hastalıklarında ve özellikle melânkolide rastlanır.

İntibâk:

Uyma, uyarılma mânâsına gelen bu hal, içinde bulunduğu şartlara cevap vermek üzere, ferdin davranışını değiştirdiği bir aksülamel (tepki)dir. İnsan hayatı, içinde yaratılan çevreye uyma, yeni bir hale alışma

veya ortaya çıkan hissî bir duruma kendini alıştırma gibi pek çok ruhi ve fizikî intibâkları gerektirmektedir. İnsanda zamanla ortaya çıkan komplekslerin çoğu intibâksızlık sebebiyle vücut bulmaktadırlar. Hayatın ilk senelerinde pek çok intibâksızlıklar görülür: Çocukların anne ve babalarına, okula, yeni doğan bir kardeşe ve benzerlerine... Yetişkinlik çağında da intibâksızlıklar çoktur; evlilik hayatına, dinî hayata, askerliğe, bir işe ve memuriyete intibâksızlık gibi... Hayatın çeşitli yönlerine intibâk edememe, sinir hastalıklarının ve iç karışıklıkların sebebi olur. İntibâksızlığı iyi anlamak için, insan psikolojisini iyi bilmek gerekir. İçinde bulunulan şartlara, çevreye, ortama intibâk etmek, bir insan için elbette çok kıymetli bir husustur. O, aynı zamanda ferdin hayat dengesinin bir işâretidir.

İrâdesizlik:

Anlaşıldığı gibi, irâdenin artık kifâyetsiz olması veya irâdenin, isteme gücünün yavaşlaması, zayıflaması demektir. Bilhassa düşünce-den fiile geçerken kendini hissettirir. Kişi şu veya bu işi yapmak ister ve bu iş, çoğu kere büyük bir iştir, fakat gerçekleşmesi asla vuku bulmaz. İsteme ortaya çıkmaz, atâlet onun üzerine çıkar. Bir başka arzu ortaya çıkar; sonra bir başka arzu belirir; sanki bir arzu, istek yağmurudur. Fakat ne bugün, ne yarın, bu arzular ve düşünceler gerçekleşme imkânını bulamazlar. İrâde birçok konuda parça parça bölünmüştür. Bazı kereler fiil gerçekleşse bile çok yavaş cereyan eder. Bu hal "hafif irâdesizlik"tir; ama bu bile irâdeyi güç, yavaş ve çok güç devam eden bir hale getirir. Bu durumda fert irâdesini ve onunla ilgili güçlerini her tarafa yayar. Pek çok işe girer; fakat hiç birisini sonuçlandıramaz. Çok daha ciddi hallerde, irâdesizlik, hastayı yatağa düşürür. Bu halde kişi, toplumla olan bütün münâsebetlerini keser. İrâdesizlik haline depresyon (çökme), nörasteni ve psikasteni hallerinde rastlanır. Melankoli hâlinde rastlanan çeşidinde ise fert, bazan tamamen çöker. Hasta, bazı hallerde, aylarca durgunluk (atâlet) halinde kalır ve bir türlü üzerine çıkamadığı bu güçsüzlük halinden çok ızdırap çeker. İçki ve bunun ortaya çıkardığı ayyaşlık (alkolizm) halinde de çok ciddi irâdesizlik belirir. Bunların yanında, fobi (korku) ve musallat fikir rahatsızlıklarında da ferdin bir türlü üstüne çıkamadığı ve bu yüzden de güçsüz kuvvetsiz kaldığı bu irâde eksikliği hâli müşâhede edilir.

İrâde Yitimi (Katalepsi):

Ölü izlenimi veren katalepsik uykular herkesçe biliniyor. Bu hal uyanma anında veya çok şiddetli heyecan anlarında kendini gösterebilir.

Kataleptik uykular bazı defalar birkaç saat sürer; bazılarının da senelerce sürdüğü söylenir. Bu uyku sadece görünüştedir; hasta şuurlu olarak kahr. Etrafında cereyan eden her türlü olayı işitir ve zihnine kaydeder, ama ekseriyetle tepki göstermez ve savunmada bulunmaz.

Hipnotizma vasıtasıyla da bu hal ortaya çıkarılabilir. Katalepsi sinir sistemi ile alâkalı bir bozukluktur. Bu halde olan kimse kendiliğinden hareket etmeye muktedir değildir; Kendisine empoze edilen (kabul ettirilen) adeli durumları aynen muhafaza eder. Bazı nörolojik bozukluklar bu karışık durumu tahrik edebilir. Histeriye bağlı olarak gelişen katalepsiler de mevcuttur; organların âniden sertleşmesi ile kriz âniden belirir. Gövde bir yay gibi iki büklüm olur. Histeriye bağlı olarak meydana gelen katalepsi (felç) tedâvi edilinceye kadar senelerce sürebilir. Psikoterapi, heyecan veya elektrik şoku onlara tabii hallerini mucizevi bir tarzda geri verebilir. Böylece "Şâfi" ismi tahakkuk eder.

İsraf:

Psikolojik açıdan israf, muhâfaza etme koruma içgüdüsünün bozulmasıdır; fert en küçük bir zaruret olmaksızın servetini, malını, parasını saçıp savurur. Müsrif kimse bazı defalar, musallat fikre saplanır, bu fikirle birtakım şeyleri satm almak; hediye etmek isteği zihnini kemirir; bu hâl bir iptilâ haline gelir. Hayata hiç ehemmiyet vermeyen tiplerde, gururlu fertlerde, oyuncularında, sefih ve ayyaşlarda bu hâle rastlanır. İsrâf, daima zihnî bir zayıflığın veya duygusal yönden gerilemenin işâretidir. Bazı akıl hastahklarında, manilerde, umumî felç hallerinde de görülür. Böyle bir durumda, hasta, doğru olmayan pek çok söz verir; elbette bu sözlerini tutamaz. Diğer yönden israf, mesûliyet duygusunun kaybolması demektir. Dinî, ahlâkî açıdan olduğu gibi, psikolojik açıdan da ruhî bir dengesizliktir.

İyimserlik:

Hayata intibâkın neticesinden kaynaklanan rahatlık durumudur. Gerçek bir iyimserlik, zihnen ve bedenen bir denge içinde olmadan, aklı ve fikri karıştıracak, bozacak her şeyden uzak olmadan kaynaklanır. İyimserlik manevî kuvveti artırır, çehrede saadet eseri yaratır. İnsanı iyiliğe iter. İnsan, bazen lehinde bazen aleyhinde olan olayların her zaman lehinde olmasını isterse, eşyanın tabiatında olmayan şeyi ister demektir. Eşyanın tabiatında olmayan şeyi istemek akıllı adam işi değildir. Öyle ise olayların iyi yanını görmek lâzımdır. Bizim için kötü sandığımız bir şey, belki de iyidir. Onu biz bilemeyiz, Yaratıcı bilir. Ona tevekkül etmelidir. Her şeyin güzel bir yanı vardır, onu görmelidir. Yaratılmış her

şeyde bir hikmet vardır. O hikmet düşünülmezse kötümserlik ortaya çıkar. Öyle ise olayları daima iyi yönünden ele almalıdır. Böylece iyimserlik ortaya çıkar. İyi düşünen, iyi görür; iyi gören hayattan zevk alır. (Bu konuda ilgili Kur'an âyetlerine ve tasavvuf kitaplarına müracaat edilsin).

Kararsızlık:

Karakter kararsızlığı ekseriyetle bir itimatsızlığın belirtisidir. Bunun için, mizaç kararsızlığıyla birleşir. Öyle ise, her şey kuvvete ve sebebe bağlıdır.

Bazı kimseler, kendi içlerine kapandıkları, tıpkı sümüklü böceğin kabuğunun içine çekildiği gibi kendi dünyalarına daldıkları halde, kararlı gibi görünürler. Kararsızlığın incelenmesi karakterin tetkikine bağlı bir husustur.

Kararsız bir çocuk, daha az çalışkan, düzensiz, çıkar müdafaacısıdır ve mektebe gidecek yerde kaçıp orda burda dolaşır. Kararsız bir yetişkin kimse ise, mâcera ihtiyacı ile kaplanmış, onun için, asker kaçağı, serseri, âvâre haline gelir. Bu tip kararsızlığa paranoya ve siklotimide rastlanır.

Kaygusuzluk:

Heyecansızlık ve isteksizlik, arzusuzluk olarak tarif edilebilecek bu hâl, hâssasiyetin azalması suretiyle kayıtsız hale gelmez; alışılmış olaylar ve çevre şartları karşısında tepki göstermeme durumu olup fiziki bir atâlet (durgunluk) hâli ile kendini gösterir. Çeşitli kaygusuzluk veya kayıtsızlık hali vardır:

a) Bedenî kayıtsızlık: Hasta, tabiatı ve mizacı itibariyle gevşek, hissiz ve gamsızdır. Kayıtsızlığı ve tembelliği, bedenî ve zihni açıdan bir bozukluk olduğuna işaret eder.

b) Kayıtsızlık tiroit, hipofiz veya böbreküstü bezlerinin bozukluğunun belirtisidir.

c) Zihin bulanıklığı ve karışıklığı da akli faaliyetlerin yavaşlamasından şaşkınlığa kadar giden bir kayıtsızlık hâlini tahrik edebilir.

d) Şizofreni hastalığı da, ilk başlangıcında tam bir kayıtsızlık, hissizlik ve gamsızlıkla kendini belli eder. Şizofren (hasta), kendi iç hülyalarına tamamen dalmak, onlarla başbaşa olmak için, gerçeklere sırtını döner.

Bu hastalığın tedâvisi, hastalığı meydana getiren sebebin keşfedilip izâlesine bağlıdır.

Kayıtsızlık:

Veya ilgisizlik dediğimiz bu hâl, bir hissiyat durumudur; böyle bir hâlde fert, kendi dışında cereyan eden olaylara karşı hiç bir his duymaz, ilgisiz kalır. Hâdiseler karşısında hiç bir infialî veya tepkisi yoktur. Bu hâl, bilhassa bitkinlik ve çöküntü (depresyon) hâlinde müşâhede olunur. Aynı şekilde, akıl hastalıklarında, özellikle şizofrenide de görülür.

Kekemelik:

Mâneviyat açısından çok acı verici ve çok zor bir eksiklik olan kekemelik, lisan bozukluğudur. Tiklerle, heyecanla, korkularla, musallat fikirlerle ilişkisi olabilir. Kekemelik çok sayıda bozukluklar gösterir. Telâffuz bozuklukları en önde gelenlerdendir. Kekeme, ya aynı heceyi çarpıntılı olarak tekrar eder, veya konuşma organları bir çeşit spazm (kasılma) hâli içinde tutuk kalırlar, bu tutukluluk hâlini acele edilmiş kelimelerin bazı kere patlar gibi çıkışı izler. Kekeme konuşmaya başlamadan önce hareketsiz, durgun olarak kalır. İfade karışıklıkları, dâima birçok tezâhürlerle beraberdir. Nefes alıp verme zorluğu dâima mevcuttur. Buna ilâveten fert, surat asar, tikleri ve ağız burkulmaları vardır; ellerin büzülmesi, ayakları yavaşça yere vurma ve kaşları çatma da mevcuttur. Kelimeler dişleri arasında sıkıştığı zaman, kekemenin küfür yaptığı da müşâhede edilir.

Kekemelik asla devamlı değildir, bir şarkıyla birlikte veya birinin karşısında kaybolur. Kekemelik; heyecan, korku, yorgunluk ve benzeri sebeplerle kuvvet kazanır. Bu hususun, kendiliğinden olmalarda ve hissi açılmalarda azaldığı müşâhede edilmiştir.

Uzun zaman kekemeliğin fazla heyecanlılığa bağlı olarak ortaya çıktığına inanılmıştı. Kekemelerin heyecanlı olmaları tabiidir; fakat bu heyecanlılık, bu kusur (kekemelik) sebebiyle tahrik edilen aşağılık duygusunun bir sonucudur. Bu heyecan hâli konuşma organlarında yer eder.

Kekemelik hâlinin sebeplerinin aranması çok önemlidir. Bunlardan pek çoğu şunlardır: heyecanlılık, heyecanlı duygusal sarsıntılar, salaklık (beceriksizlik), eğitimcilerin bazı hususlara mâni olmaları, sinirsel bozukluklar, Hissî bozuklukların (duygusal karışıklıkların), kekemeliğin ilk planında oldukları dikkati çekmiştir. Aile hayatından ve okuldan kaynaklanan iç karışıklıklar; anne veya babadan şuarsuzca korkma; içe atmalar veya röfulmanlar; komplekler vs... Bu durumda, duygusal bir gerileme bulunduğu muhakkaktır.

Kıskançlık:

Başkasının saadetinden kaynaklanan gam, kasavettir. Kıskançlık, bir tür hırçın bir kin, buğz ve husûmettir; başkalarının sahip olduğu iyilik ve faydalardan istemeden gelen içteki kör bir husûmettir. Ekseriyetle aşağılık hissinden ve zilletten ileri gelir. Bu takdirde, kıskançlık iftira etmeye kadar gider. Kıskanç kimse, kendisinin sahip olamadığı iyilikleri başkalarında görünce dayanamaz, kendisi sahip olmadığı için başkalarının da sahip olmasını istemez. İftiralara başvurur, hatta kıskandığı kimsenin yüzüne, bu kıskançlığını imâ eden sözler söylemeye kadar gider. Bu halini de doğru sözlü olmak olarak nitelendirir.

Kızgınlık:

Kızdırılması kâbil insan, en basit şartlara karşı (ekseriyetle öfkeli olarak) şiddetle karşı koyar, tepki gösterir. Her şey için kavga arar. Kızgınlık, psişik ve asabî yönden zayıflamanın bir sonucudur. Bu hâle, bilhassa yorgunluk, sürmenaj ve nörastenide rastlanır. Özellikle, sinirler için çok zor devre olan sebepleri ortaya çıkar. Kızgınlık, ahınganlıkla beraber bulunur ve bu ikincisinin neticesi olarak belirir.

Kibir:

Kibirli kimse, umûmiyetle, kendi kâbiliyetlerini, üstünlüklerini (gerçek veya hayâli) yani sadece kendine ait olanları daha çok takdir eder. Bu yönden, kibir, herhangi bir üstünlük hissine dayanır. İnsanlar, isimlerinden, ailelerinden, şöhretlerinden, makam veya mevkilerinden, mallarından, mülklerinden veya zenginliğinden dolayı kibirlenirler. Bazıları sessizlikle onun ızdrabını çekerler; ama başkaları hiçbir şey bilmez.

Bazıları kibirli olmaktan ötürü kibirlidirler; bu hâl kibrin en son dereceye gelmiş şeklidir. Her insan muktedir olduğu her yerde, üstünlüğünü alır.

Gerçek kibir, gururun çok yakın bir arkadaşıdır. Onun için, dâima, zayıflığın, sinirliliğin veya röfulmanların, aşağılanmış olmanın, ve buna bağlı olarak ortaya çıkan duyguların belirtisidir. Kibirli kimse içedönüklüğü, müsâmahasızlığı, horgörmesi ve düşmanlığı ile kendini belli eder. Kibirli bir kimse ile sık sık görüşmek, şüphesiz hoş bir şey değildir.

Zihin hastalıklarından paranoyada, azamet hastalığında, manide sinir hali müşahede edilir. Zihnen geri kalmışlık durumunda da sık sık görülür.

Klastomani:

Bu, yakıp yıkmaya deliliğidir. Hasta elinin altında bulunan her şeyi, tahrip ve imha eder. Bunu da eline geçen herhangi bir âlet veya vasıtayla gerçekleştirir. Bu hastalık, bazı salak ve aptal kimselerde müşâhede edilir; ayrıca mani-depressif hastalığında da aynı anormallik görülür.

Kleptomani:

Çalmak deliliği. Ferde musallat olmuş bir içtepidir; kişiyi, gördüğü her şeyi gasbetmeye iter. Kleptomani, gerçek bir musallat fikirdir; hasta içinden gelen arzuya ızdırap içinde karşı koymaya çalışır; hırsızlık yaptığı zaman bu ızdırabı biraz sükûn bulur ve kişi rahatlar. Kleptomani-lerin çoğu kadınlardan çıkar. Fakat, eğer gerçek bir hastalık sözkonusu ise bunu açıklamak çok zordur, onun için özür dilemek daha kolaydır. Her halükârda, gerçek bir kleptomaniye, bazı dengesiz kimselerde, çöküntü ve bitkinlik hâllerinde ve âdetten kesilme, hâmilelik gibi bedeni bozukluklardan sonra görülür.

Klinomani:

Yatma vaziyetini aramaktan (yatakta veya başka yerde) ibâettir. Psikanalize göre, klinomani çocukluk tavırlarına dönüşü gösterir: Çocukluğunda yattığı beşiği aramak; hatta anne bağrını aramak. Bu tür bir klinomani, hasta için gerçek bir musallat fikir olabilir.

Klinomaninin bu şeklinin yanında, yatağa bağlı kalan pek çok hasta mevcuttur. Bu hastalığın en yaygın sebebi psikastenidir.

Koprolalie: (Âdi şeylerden konuşmak):

Edebe mugâyir şeyleri ihtiva eden, âdi ve kaba bir konuşma tarzıdır. Daha ziyade sıkılgan gençlerde görülür; genç, konuşma tarzı ile erkekliğini ve bağımsızlık ihtiyacını isbat etmeyi gaye edinir.

Kopromanie:

Bazı akıl hastalarının üstlerini başlarını pislikleriyle kirletmeleri eğilimidir. Pislikleriyle, elbiselerini, duvarları kirletirler, sidiklerini içerler. Bu hastalık normal halde çocuklarda, anormal halde, salak ve aptal tiplerde ve mani hastalıklarının bazılarında görülür.

Kötümserlik:

Kötümserlik, daima, organik veya psikolojik bozukluğun belirtisidir. Kötümser her şeyi siyah görür; zihnî kaygıları ona acı verir; onun için herşey boşunadır ve ümid ölmüştür. Halbuki insan hayata bağlıdır.

Allah'tan ümit kesilmez. Kötümserliğin ortaya çıkmasının pek çok sebepleri olabilir; bunlar arasında, nörasteni, kompleksler, içe itilmiş düşmanlıklar, mide ağrıları vb...

Kundakçı:

Bazı akıl hastalıklarında, yangın ârizidir; düşüncesizlik sonucu yapılır. Kötü niyetli birisi isteyerek yangın çıkartabilir; buna, bazı dengersizlerde, bazı akıl hastalıklarında rastlanır. Kıskançlık, kin, garaz, fesatlık, zihin dermansızlığı, gurur, düşüncesizlik de ferdi aynı şekilde, isteyerek yangın çıkarmalara iter.

Yangın, piromani adı verilen bir sabit fikrin sonucu olarak ortaya çıkabilir. Yangın çıkarma şeklinde sabit fikre sahip olan bir kimse, insanları çok uğraştırır; bu fert ahlâki düşüncelerinin aksine olarak ortaya çıkan içtepilerine karşı mücâdele eder. Sabit fikirli biri, bir yangını çıkarmaya teşebbüs ettiği zaman, ekseriyetle organik bir hastalığın ve çöküntünün sonucu böyle hareket etmiştir.

Kuvvet:

Tabii bir kuvvet, doğrudan doğruya eyleme geçmeye imkân verir. Gerçek bir kuvvet, nezaket gibi, görünmez bir hususiyettir. Eğer bir kimse, dişlerini sıkıyor ve böylece kuvvetine başvuruyorsa, bu demektir ki, onun kuvveti eksiktir. Enerji veya kuvvet, irâde ile birleşir. Kuvvet, hüzülme ve inadın tamamen zıttıdır. Kuvvet, rahatlık ve şartlara kolayca uyma, intibâk etme demektir. Güçleri, enerjileri, zayıflığın telâfi edilmesi olduğu halde, bazı kimseler kuvvetli gibi gözükürler.

Bu hâlde de, sahte kabadayı haline gelmiş olan zayıf kimselerde, sert, kırıcı hâline gelmiş korkak ve cesaretsiz fertlerde ve otorite taraftarı şahıslarda rastlanır.

Küsmе: (Bkz. Suratasma).

Menopoz:

Kadınların âdet görmelerinin kesin olarak durmasıdır. Ekseriyetle 45-55 yaşları arasında ortaya çıkar. Menopoz halinden önce bazı karışıklık ve bozukluklar kendini gösterir; meselâ, başdönmesi, atardamarlara ait yüksek tansiyon, depresyon ve anormal sinirlilikler gibi.

Daha sonra yumurtalık, faaliyet yönünden bir dinlenmeye geçer. Katı menopoz, bu durumla ilgili bezlerin düzensizlikleriyle tamamen yerleşir. Ve bazı değişiklikler (sıcaklık, kıllar vb.) ortaya çıkar.

Pek çok kadın bu devreyi sâkin bir şekilde geçirirler. Bu devrenin bazı karışık durumlara sebep olduğu, sinir hastalıklarını ortaya çıkardığı şeklinde yanlış bir kanaat vardır. Bir sıkıntı hâli vukûbulabilir; ve bazı kadınlar bu sıkıntı hâli sebebiyle uykusuzluk çekerler. Böyle bir durumda, karakter değişmesi, her an kızabilir hâle gelmeleri, daha çok tahakkümcü olma tehlikesi vardır.

Elbette, bu marazî durumlar, bazı musallat fikirlerin doğmasına, bazı korku hallerinin ortaya çıkmasına, dipsomani, kleptomani gibi hastalıkların zuhûruna sebep olabilir.

Mistisizm:

Felsefî açıdan, mistisizm ilâhî meseleler karşısında aklın güçsüzlüğünü meydana çıkarır. Fikirleri, sistemleri ve metoduyla, mistisizm, Allah'la bir olmasına imkân verecek özel bir sezgi (keşf) arar. (Buradaki "Allah'la bir olma" ittihâd veya hulûl manasında anlaşılmamalıdır.) Mistik, işte bu sezgi veya keşfle, vecd sırasında manevî âlemlere dalar.

Tefekkür, zühd, nefse hâkimiyet, inceleme, benlikten kurtulma, zihnen açık ve berrak olma, insiyâkların, ihtirasların tasallutundan kurtulmak, ferdi mistik hayata hazırlarlar. Esasen, mistik müthiş zihni tecrübelerden, şüphelerden ve bazı kereler çok korkunç bir hâl olan vesveselerden geçer. O, bütün hissi, hayâlî ve aklî bilgilerinden kurtulmalı, onların tesirinde olmaktan uzak bulunmalıdır. Böylece o, yavaş yavaş, tarif edilemez, ışıklı, nurlu bir hâle ulaşır; bu mânevî dereceye ancak çok temiz ruhlar vâsil olabilir.

Mistisizm, çok derin bir akıl, görüş ve idrak şeklidir ki, insan onunla bütün kâinata derin bir şekilde bağlandığını hisseder.

Elbette sahte mistikler de mevcuttur. Sahte mistisizm benin intihali ile kendini belli eder. Bu hal, histeri hastalığında görülür. Bazı akıl hastalıkları da sahte bir mistisizme yol açarlar: hallusinasyonlar, marazî aşk, şeytanın iğvaları vb. bu hastalık sırasında ortaya çıkabilirler. Bu hissi ve asabî sarsıntılar, burkulmalar, ahlâka ve edebe mugâyir hareketler, küfürbazca davranışlarla birlikte ortaya çıkarlar.

(Bu konuda daha teferruatlı bilgi için bkz. Tasavvuf).

Mitomani:

Yalan söylemeye, tamamen hayâlî hikâyeler uydurmaya yönelik bir temâyüldür. Daha ziyade çocuklarda görülen bir eğilimdir. Geniş yaratıcı muhayyilesi, ona fevkâlade güzel, geniş hikâyeler uydurur.

Bazan çocuk mahsustan hasta olur, etrafının dikkatini çekmek, onların ihtimâmını kazanmak için hasta gibi davranır. Bazı çocuklar, belli başlı kahramanlarının kendileri oldukları koca koca romanlar uydururlar. Mitomani hastalığı yaştın ilerlemesiyle zamanla kayboluyorsa, bütün bunlarda anormal bir durum yoktur. Her zaman böyle değildir.

Yetişkinlerde ortaya çıkan mitomaniye gelince, bu ferdin zekası ne olursa olsun, psikolojik bir dengesizliğin işâretidir. En basit mitomani şekli, gururlu insanlarda gözüktür. Aynı şekilde, aşağılık duygusu ve kemâl arzusunda da görülür. Hasta hayâlî olan veya olmayan münâsebetlerinden, muvaffakiyetlerden övgü ile bahseder. Kendisini başkalarının gözünde büyütecek hususları gizlice olaylara dâhil eder; çok süratli araba kullandığını överek anlatır. Kendisini küçültecek durumları, kendi lehine çevirmeye çalışır. Bu yetişkin mitomaniisi zihni bir bozukluğu, eksikliği veya duygusal yönden geriliği gösterir. Aşağılık duygusuna sahip kimselerin böyle davranışlarda bulunmaları, kendilerine bir güç ve önem kazandırmak içindir. Bu da telâfi mefhumudur.

Mitomani, gaddarlığa kadar gidebilen marazî bir hâl olabilir. O zaman, kıskançlık, kin ve öfke tarafından tahrik edilmiş muhbir ve müfteri kelimeleriyle aynı mânâyı ihtiva eder.

Mizaç:

“İyi” veya “kötü mizaçlı olmak”, içinde bulunduğumuz ânın fizikî ve zihni durumuna ve şartlara bağlıdır. Bazıları eşit mizaçlıdırlar, bazıları değişken mizaçlıdırlar. Mizaç, sıcak ve müteheyyiç olabilir. Bazıları da soğuk mizaçlı olurlar; öyle görünür ki, olaylarla ilgilenmezler ve başkalarının dışında kahrılar. Bu durum şunu gösterir: Mizaç, insanın en temel yapısı, temâyülâtı veya keyfidir. Umûmiyetle, şu veya bu mizaçta veya keyfte olmak için hiç bir şey yapılmaz. Mizacımız veya keyfimiz, tepkilerimize hoş veya hoş olmayan intibâmı veren içgüdü ve heyecanların bütününden meydana gelmektedir. Keyfimiz veya mizacımız, taşkın ve neşeli olarak iyimser olsun veya içine dönük olarak kötümser olsun, yaratılışımızdan, tabiatımızdan ileri gelmektedir.

Mizacımızın aynı seviyede olması, ruhî ve bedenî faaliyetlerimizin âhenkli olmasına bağlıdır. Keyfin veya mizacın otomatik tanziminin, beynin temel merkezleri (talamus bölgesi) tarafından üretildiği sanılmaktadır.

Bu merkezlerin düzenlerinin bozulması, marazî (melankoli, manyak depressife benzer akıl hastalıkları gibi) keyf ve mizaçların doğmasına yol

açar. Mizacımızın (veya keyfimizin) aynı seviyede devam etmesi, beyin faaliyetlerinin çok iyi olmasından ve bu faaliyeti bozacak, karıştıracak her şeyden uzak olmaktan ileri gelir.

Muvâzene:

Güzel düşünme, güzel hissetme ve güzel görmenin sonucunda ortaya çıkar. Her türlü bozukluktan uzak, sâlim bir aklın veya dengeli bir insanın ifâdesi olabilir. Âklen, fikren ve bedenen sükûnet halinde bulunmadır. Muvâzeneli bir kimse, ölçer, biçer, ince ince hesap eder, tartar, lehte ve aleyhte olanları inceler, Bu hâl, mizaca bağlı olduğu gibi, akla, fikre, zekâya veya bir eğilime de bağlı olabilir.

Bazı sinir illetine müptelâ kimseler, muvâzeneli gibi gözükürlerse de, aslında onlar korkmuş, içine atmış ve olgunlaşma arayan kimselerdir.

Asla sahip olmadığı halde, karşısındakine, sâkin biri olduğu ve kararlarından emin bulunduğu şeklinde bir intiba (izlenim) vermek için, muvâzeneli kimse rolünü oynamıyorsa söylediğimiz gibidir.

Muvâzeneli olmadığı halde öyle görünmek, ahmaklığın belirtisidir. Muvâzene, itidalli (orta kararda, ölçülü) bir hayatın meyvesidir.

Mürâilik:

İkiyüzlülük olarak da adlandırdığımız bu hâlden bahsedilirken, kusurun, noksanlığın, ayıbın, fazilet maskesi taktığı söylenmek istenir. Mürâi veya ikiyüzlü, daha iyi teşhir etmek, hataya düşürmek ve hâkim olmak için, çok güzel duygular izhâr eder. Mürâilik pek çok sinir hastalığında kendini gösterir. Sinir hastası, (çoğu kere bilmeden) yalandan diğergâmlık duyguları izhâr eder, bu, başkalarının hayranlığını celbetmek ve onlar nezdinde daha çok değer kazanmak içindir. İkiyüzlü davranarak hakimiyet teessüs etmek, otorite taraflısı kimselerde sık sık görülen bir durumdur. Sahte fazilet gösterisi mürâiliğe gelince, bu tür, hemen hemen daima cinsî rüfûlmanları örter.

Müsâmaha:

Yaşlılarımızın müsâmâha, gençlerimizin de hoşgörü dedikleri bu kelime bir mânâda tehlikeli bir kelimedir. Müsâmahakâr olmak, hoşgörülü olduğunu ifâde eder; yani, muvâfakat ederek, rıza göstererek, başkalarının kanaatını kabul etmektir. Böyle bir müsâmaha, üstünlük duygusunu gösterir ki, hiç bir kıymeti yoktur. Gerçek bir müsâmaha, yüksek bir akıl, hikmet ve ilimden oluşur.

Herkesin haklı olduğu noktalar bulunduğunu idrak eden derin bir doğruluk, yakîn ve itminandan gelir. Bir deli bile söylediklerinde veya yaptıklarında kendisini haklı görmüyor mu? Öyle ise gerçek müsâmaha, her şeyi yerli yerince düşünerek, hikmete mebni olarak hoş karşılamaktır. Çocuğun çocukluğunu, delinin deliliğini, hayvanların da hayvanlıklarını düşünerek ölçü içinde hoş karşılamaktır.

Nefret:

Kin, başkalarına ve zaman zaman da kendine karşı nefret duyguları ve bunun sonucunda ortaya çıkan saldırganlık, kıskançlık, gaddarlık, intiharlar ve cinâyetler. Nefret, insanın çok derin bir özelliğidir. Nefret meselesi, bütün insan ve toplum psikolojilerinde ortaya çıkar. Nefret öyle bir duygudur ki, en güzel niyetler ve en güzel temenniler ona çarpınca tuz-buz olurlar. Öyle ise nefret bu zehirleyici, yokedicî kaynağını nereden alır? Bu kaynak çok geniştir: o, dâima korkudan, güçsüzlükten, frustrasyondan, aşağılanmış olmaktan, aşağılık hissinden ileri gelir. Geçici olması halinde normal gibi kabul edilebilecek bu hal (aslında değil), devam etmesi halinde marazîdir. Çok tabîîdir ki, zayıflar ızdıraplarını yok etmek ve onlardan kurtulmak isterler. Ama aynı zamanda, bu ızdıraplarının sebeplerini yıkıp yoketmek isterler. Zayıf bir kimse, hissi yönden şiddetli duygulara sahip olduğu zaman diğer insanlara, başka bir ülkeye, dine, hatta kendine karşı kin besler, nefret eder. (Meselâ, bir küçük çocuk kendini aşağılayan kimseye karşı yememe ile cevap vererek kinini kendine çevirir).

Ayrıca, kin ve nefret bazı zayıf kimseleri, kendi arzularına muhalefet edenlere karşı çok kötü olmaya, yakıp yıkmaya sevk edebilir. Niçin? Çünkü zayıfların güçsüz olduklarına dair bir hisleri vardır; ve bir varlığın mutlak tasarrufu, zayıflarda hakimiyet ve güç duygusunu ortaya çıkarır. Benzeri bir kine, tamamen, otoriter eğitimcilerde rastlanır; onlar kendilerinin otoritesini, üstün gelmelerini kabul etmeyenlere karşı böyle bir kin duyarlar.

Nefret, cinsî ve ahlâkî sadizmde de görülür. Her sadizm (zâlimlikle birlikte bulunan şehvetperestlik), yıkıcı ve mahvedici bir güçsüzlüğün işâretidir.

Nefret, zayıflıkları birbirine benzeyen insanlar arasında da bulunur, meselâ sıkılğan bir kimse, diğer sıkılğanlardan nefret eder. Kendine karşı kin nasıldır? Fert, kendini zillete düşüren, aşağılayan bir kısım yerlerinden nefret eder, onlara kin duyar (meselâ, komplekslere karşı). Zayıflar

o zaman ne yaparlar? Güçsüzlüklerinin sebebini yoketmek isterler. Kendilerine zulmederek, manevî yönden kendilerini yaralayarak bizzat kendilerini yıkıp yokederler. Bazı kereler bu işi fiiliyata dökerler ve kendilerine devamlı korku veren hisse son vermek için, ölümcül darbelere kendilerini hedef yaparlar.

Devamlı bir nefret, sinir veya akıl hastalığının bir belirtisidir.

Neşelilik:

Neşe veya sürur bir mizaç hâlidir. Hiç bir zorlama olmaksızın, fertte hayatiyet, iyimserlik ve kendiliğinden hareket etme hâli vardır. Neşe, ferahlık veya sürur, fizikî ve aklî bir dengenin ifâdesidir; berrak bir zihnin işâretidir. Sulh ve sükûn içinde olmanın timsâlidir ve bunların sonucunda ortaya çıkar.

Mâmafih, kişinin çırpınma içinde olmasıyla ilgili yalancı neşeli olma halleri de vardır. Çok yorulup, nerdeyse bitkin düşen kimselerde ve nörastenide müşâhede edilir. Bu yalancı neşe, bilhassa akşamları ortaya çıkar; günün yorucu, bitirici ve tüketiciliği yerini endişeye, çırpınmaya bıraktığı zaman.

Sahte neşe, siklotomide, manyak-depressif akıl hastalığında da kendini gösterir.

Onirizm (Rüyâcılık):

Bir halusinasyon şeklidir. Uyurken rüya görenlerde normal (tabii) bir hal olabilir. Ama marazî şartlara (intanî durumlar, zehirlenmeler, alkol, sara ve akıl hastalıkları gibi) bağlı olarak ortaya çıkan pek çok rüyâcılık mevcuttur. Bunun anormal bir başka şekli hayâl ve hülyâdır; fert hülyâlara dalarak gerçeklerden kaçmak ister.

Öfke:

Ekseriyetle, bir muhâlefet, bir zıddiyet, bir tecâvüz ve bir haksızlık tarafından ortaya çıkarılan, şiddetli ve mütecâviz bir heyecandır. Öfke, sözlü ve devinimli bir tenbihî tahrik eder; heyecanlı boşalmalar çok ani ve şiddetlidir. Bazı hallerde, bu öfke heyecanı, şuuru yokeder; fert kendini kontrolü tamamen kaybeder; kendisinin dışında hareket eder; ne yaptığını da bilmez. Öfke, beraberinde bazı tezâhürler üretir: benzin sararması veya solması veyahut da kızarması, titreme, kalbde ve tenefüs organlarında karışıklıklar gibi. Bazı kereler, duygu dönüşümü mefhumları kendini gösterir: fert, dilsiz ve felçli haline gelir veya ölür. Öfke,

kendini meydana getiren sebebe oranla çok nisbetsiz bir tepki gösterir. Kıskançlık, içe atılmış bir saldırganlık, şuuraltına itilmiş bir düşmanlık veya zihnî bir yıkım sonucu olmadıkça nisbetsizdir; bunlar sebebiyle ortaya çıkarsa o zaman geç kalmış bir öfkedir. Tıpkı bütün şiddetli heyecanlar gibi, öfke de beynin âhenkli çalışmamasından (çok çalışma, bitkinlik, heyecan, röfulman gibi) kaynaklanan kendine hâkim olamama durumunu meydana çıkarır. Bunun yanında, tamamen marazî öfkeler de (sara, içki veya alkol zehirlenmeleri, bazı maniler ve bazı paranoya gibi) mevcuttur.

Öfkenin tedâvisi hususunda, kültürümüzde çok güzel psikolojik bir davranış şekli mevcuttur. Peygamberimiz Aleyhisselam "öfkelenen kimse, öfkesini yenmek için, ayakta ise otursun, oturuyorsa yatsın" demiştir. Psikolojik yönden, öfkelenen insan ayakta ise kendini güçlü, kuvvetli, karşısında bulunan öfkelenen kimseyi yenebilecek güçte hisseder. Eğer bu insan oturursa, hareket alanı daraldığından ve karşısında ayakta olan kimsenin daha fazla davranış serbestliğine sahip olduğunu düşünerek, karşı koyma arzusundan veya saldırganlıktan vazgeçer. Oturuyorsa, ayağa kalkınca öfkesi daha fazlalaşır; zira kendisinin daha çok güçlendiğini hisseder. Eğer otururken öfkelenmişse, bu takdirde yatmak suretiyle bir tür güçsüzlük hissine girer. Zira ayaktaki adam yatandan daha güçlü kuvvetli görünür. Böylece otururken öfkelenen, sonra da yatan kimse hissettiği bu güçsüzlük hâlinde dolaylı saldırgan olamaz, zayıflığı sebebiyle öfkesi söner.

Psikoterapi:

Bir zihin hastalığına veya psişik sebepli bedenî bir hastalığa tesir için kullanılan vasıtaların hepsine birden bu ad verilir.

Psişik Dengesizlik:

Cemiyet hayatının gereklerine cevap veren âhenkli bir mevcudiyete sahip olamama imkânsızlığıyla kendini belli eder. Her psişik dengesizlik az veya çok bir intibak eksikliğini gösterir. Psişik dengesizlik, âhenkli hissiyatın zıttıdır. Bunun için, psişik dengesizliğin sebep ve sayılarının pek çok çeşitli olması, anlaşılır bir durumdur. Bunlardan sadece bir kaçını hatırlamak yeterlidir: aşırı heyecanlılık, nörasteni, psikasteni, musallat fikirler, siklotomi, paranoya ve benzerleri gibi... Bunları düşünerek, bu dengesizliğin sebeplerinin çokluğunu anlamak mümkündür. Belli başlı dengesizlikler için psikoloji kitaplarına müracaat ediniz.

Sabır:

Sabırlı olmak, acılara, sıkıntılara, felaketlere katlanmak, bunların sonuçlarından ötürü şikâyet etmemek, kazaya rıza göstermek demektir. Acele etmemek, olacak veya gelecek şeyi, telaş, endişe ve çırpınma olmaksızın beklemesini bilmek demektir. Ancak, çoğu kere, sabırla bazı psikolojik bozukluklar karıştırılır. Tabii bir vasıf, bir bozukluğun, belirtisi olabilir. Cesaretsiz, kayıtsız, içine dönük insanlar sabırlı gibi gözükebilirler; ama gerçek, onların içinde buldukları hâldir. Tabii veya normal hallerde, sabır, bir iman, inanç, hikmet ve benlikten kurtulmuş olmanın ifâdesidir. Ferdin maddî ve manevî yönden güçlü, kuvvetli olduğunun, akli yönden berrak bir görüşe sabip bulunduğu ifâdesidir.

Samimiyet:

Samimî bir insan, duygularını, düşüncelerini ve arzularını hiç bir şekilde gizlemeksizin, oldukları gibi ifâde eder. Dışardaki davranışları, içinde olanlarla aynılık arzeder. Samimî bir insan, içinde olan her şeyi, oldukları gibi göstermekte beis görmez.

Samimiyetin üç düşmanı vardır: korku, röfulman ve kompleksler... Ancak, samimiyet, "ben düşündüğümü söylerim" ifâdesiyle karıştırılmamalıdır; bu söz saldırganlığın bir ifâdesidir.

Sara:

Sara nöbetleri değişen aralıklarla ortaya çıkarlar. Sara, nöropsişik ağrıların şiddetlenmesiyle özelleşmektedir. Bunların pekçok çeşitleri olmakla birlikte, en tanınmış olanı çırpıntıyı mücip umumî krizdir. Hasta, telaffuz edilmeyen (anlaşılmayan) bir çığlık atar ve farkında olmaksızın yere düşer. Bir kaç saniye boyunca katılaştırmış bir hâlde kalır; bu devre yüksek ses veren devredir. Daha sonra, bütün adalelerin düzensiz çelişmeli hareketleri ortaya çıkar; bu devre de kronik fazdır. Kasların düzensiz mütenâkız hareketleri aşağı yukarı elli saniye devam eder. Bundan sonra hasta şuursuz ve hareketsiz kalır. Nefes alıp veriş hızı hâlidir. Kriz esnasında, hastanın, dilini ısırıldığı veya defi hacet eylediği veyahutta şiddetle işediği müşâhede edilmiştir.

Bu kriz hâli, ekseriyetle, hastanın şiddetli bir ızdırap duymasından ve bir tuhaflık hissetmesinden ibâret olan, o denilen durumdan önce ortaya çıkar. Bu atak hâlden sonra, şuur yavaş yavaş normal (tabii) hâline avdet eder; mamafih, zihin karışıklığı ile normal hâl arasında aracı bir hâl mevcuttur.

Saranın diğer çeşitleri pek çoktur. Bunlar yalnız başlarına ortaya çıktıkları gibi, çarpınma ile beraber kriz şeklinde de ortaya çıkabilirler. Ençok görülen çeşitleri şunlardır: bir tarafta görülen çarpınma krizleri; şuurun kaybolması ve yere düşme (çarpınma olmaksızın); çarpınma olmaksızın vücudun (kasların) katılaşması; âni ve geçici bir uyku hâli...

Saraya ait diğer tezâhürler de şunlardır: kendini kaybetme, öfke içdürtüleri vb. Bu illetin en yüksek noktaya çıkmasını ve krizlerini dâima hafıza yitimi takib eder. Zihnî karışıklık bu durumun en belli başlı belirtisidir. Bazan, bilhassa dermansız hastalarda, çok şiddetli bir öfke krizi patlak verir; bu kriz herhangi bir sebep olmaksızın, azgın bir şekilde hücum ederek adam öldürmelere kadar gidebilir.

Sara, en küçük krizden başlayarak, kendini kaybetme gibi durumlara kadar giden çok yaygın bir hastalıktır. Saralı pek çok kimse gayet güzel çalışır, ama sara nöbetleri dikkate alınarak ona göre iş vermemelidir.

Bu hastalığın sebepleri değişebilen şeylerdir.

Sezgi:

Âniden beliren bir ilhâmdır. Sezgi, doğrudan doğruya, akıl yürütmeksizin, muhâkemesiz bilmektir; ve o insana bir kanaat verir. Hiç bir karar ona müdâhelede bulunmaz. Bazı mizaçlar büyük bir tabii sezgi sergilerler. Bazı hafif hissiyât dengesizlikleri (psikastenî, fazla heyecanlılık hâli gibi) sezgileri kolaylaştırırlar.

Marazî sezgiler de mevcuttur; bu halde hasta, illüzyonlarının gerçek olduğuna dair mutlak bir kanaata sahiptir. Bu hâllere, öfke, kıskançlık ve kin durumlarında raslanır.

Sıkıntı:

Bir tür müphem ve gizli bir iç rahatsızlıktır. Fert, belirli hiç bir sebep olmaksızın derin bir güvensizlik hissi duyar. Vukuu yakın bir felâketten, bir kazadan korkar; hayâli, ona bir türlü söküp atamadığı, defedemediği, bazı kereler çok korkunç, heyecanlı hâdiseleri hatırlatır durur. Hasta kimse, işte böyle, dâima teyakkuz (alarm) hâlinde veya dâima tetiktedir; kendisine yaklaştığını hissettiği tehlike karşısında, korkunç bir güçlük duygusuna da duçar olur. Bu tür sıkıntı hâline, depresyon (çökme), psikastenî ve sinir hastalıklarının pek çoğunda rastlanır. Daha ileri bir durumda bu sıkıntı, ızdırap hâline gelir ve çok çeşitli acılarla tezâhür eder.

Sinizm:

(Kelbiye mesleği veya köpekçilik): Yunanca köpek mânâsına gelen kelimedenden neş'et eder. Sokrat'ın talebesi Antisthene tarafından kurulmuş bir mezbeptir. Yaptıkları şakalar ve alaylarla, geçenleri taciz eden, rahatsız eden bu tipler, köpeklere benzetilerek ve onlara nisbet edilerek bu adla isimlendirilmişlerdir. Günümüzde, onları takibeden modern sinikler vardır. Bu kelbiye mezhebi mensubu, küstah, hayasız ve arsız tip, kanaatları sarsar, terbiye icaplarını istihkâr eder, hafife alır, ahlâkî değerleri tazammum ettiği mânâ itibariyle değil, fakat lafız, kelime olarak, dışı itibariyle ele alarak alay eder.

Sinizm, olayları çok açık bir zihniyetle inceleyen, müşâhede eden aydınlık bir aklın ifâdesi de olabilir, tıpkı bir fotoğraf makinesi merceği (adesesi) gibi. Bunun yanında, çok derin bir korkaklığın, cesâretsizliğin belirtisi de olabilir.

Uyuyan dünyamızı sarsmak, kendine getirmek için elzem bir meslek gibi de gözükmektedir.

Soğukluk:

Soğukluk, bir mizaçtan veya bazı bozukluklarca tevlit edilmiş durumlardan ileri gelebilir. Bazı çok sıkılgan kimseler, etraflarını âdeta donduran bir soğukluk içinde bulunurlar; ama fırsat verildiği ve tahrik edildiği zaman âdeta fıkır fıkır kaynarlar.

İnsanlardaki bu soğuk tavır (buz gibi adam tabirini hatırlayalım), fizikî veya akli bozukluklardan (cinsî hissiyât, bezlerin bozulması, sinir hastalıkları, kompleksler ve röfulmanlar) işâreti olabilir.

Soğukkanlılık:

Bütün şartlarda, sâkin olma ve olayları en ince ve en derin yönleriyle görme halidir. Olaylar sebebiyle ortaya çıkan heyecânlar, bedenî ve beynî faaliyetlerin düzenini bozmaz.

Gerçek soğukkanlılık, herhangi bir güç sarfetmeksizin kendiliğinden mevcut olan dengeli bir güç ve aklın ürünüdür.

Yapmacık soğukkanlılık ise, kendini sıkarak, tutarak sinirlere hâkim olarak tepkileri durduran bir hâldir. Böyle bir hâl, çok otoriter bir eğitimin ve röfulmanların neticesidir.

Sükûtilik:

Konuşma merkezlerinin ve organlarının hiç bir bedenî rahatsızlığa, hasara uğramadığı halde, ferdin sessiz kaldığı, konuşmadığı, bir sükûtilik hâli vardır.

Bazı sükûtilik hâleri elbette irâdîdir: meselâ, teşhîr olunmak korkusuyla konuşmamak gibi, sükûtilik (veya sessiz kalma, konuşmama hâli), bir duygu dönüşümü fenomeni olabilir; bu takdirde, fert, içe atılmış öfkelerde ses yitimi ortaya çıkabilir. Bazı heyecanlar aynı sonucu tevtil edebilir. Bu tür bir sessiz kalma hâline histeri hastalığında da raslamak mümkündür. O zaman, söz konusu olan gayri iradî bir sükûtiliktir.

Konuşmama, sessiz kalma veya sükûtu tercih etme hâli, sıkılganlıkta da bulunur; böyle bir durumda, fert heyecanla ilgili bir sinir tutukluğu hâlidir.

Bundan başka, sessiz kalma hâli, bazı akıl hastalıkları (şizofren, paranoya, zulmedildiğine inanma hezeyanları, melânkoli ve zihnî bulanıklık gibi) tarafından da ortaya çıkartılabilir.

Surat Asma:

Surat asma, tersine bir düşmanlık ifâdesidir. Tam bir sükût hali, dudak bükmeler ve karşıdakinden kaçan bakışlarla kendini gösterir. İnsan niçin surat asar? Çünkü, insan hatırının kırıldığını, kendisine eziyet edildiğini hisseder. Kendisinin haklı olduğuna inanır; o kadar ki, konu üzerinde münâkaşa etmek faydasızdır. Surat asma, aşağılık duygusunun, inadın, dikkafahlığın çok sık görülen bir belirtisidir. Fert, bir taraftan kendinin aşağılandığını ve gülünç olduğunu hisseder, diğer taraftan da başeğmediği havasını vermek için surat asmasını devam ettirir. O halde, bir şaka yapma, takılma veya bir nükte, bir mizah yapma, surat asanın kahkahalarını işitmek ve somurtkan hâlini sona erdirmek için kafî hususlardır.

Surat asma, bazı mizaçlar için çok tabî (normal) bir fenomendir. Bazı ciddî hâllerde, hiç bir görünür sebep olmaksızın surat asmanın devam ettiği görülür. Bu takdirde, fert tam bir sükûta gömülür; dış dünyadan uzaklaşır, içine kapanır. Bu tür marazî bir surat asma, şizoidi (içe kapanıklık) de görülür ve şizofren başlangıcına işâret eder.

Şahsiyetsizleştirme:

Bazı kimselerce hissedilen çok zor ve kötü bir histir; bilhassa psikastenî ve depresyon hâllerinde ortaya çıkar. Hastanın kendisinin artık

kendisi olmadığı şeklinde bir hissi vardır; dış dünya kendisine garip, yabancı ve hakiki olmayan bir dünya olarak gözüktür.

Etrafında bulunan kimserle artık samimî, yakın olmadığı şeklinde bir intibai (izlenimi) vardır. Bedenin kendine ait olmadığını sanır, bu tür hisler bazan bütün şahsiyeti kaplar. Bu hastalık dâima, sınırlar ve psişik açıdan eksikliğin, dengeli olmamanın sonucudur.

Şüphe:

Tereddütü ihtiva eder. Şüphe, bir vaziyetin usulü dâiresinde incelemesinden ileri geldiği zaman gayet tabii (normal)dir. Delillerin yetersiz olmasından dolayı evet ile hayır arasında tereddüt ederiz. Böyle bir şüphe hakikati bulmamıza yardım eder. Meşhur İslâm mütefekkeri Gazalî'nin hayatındaki şüphe gibi. Böyle bir durumda, olayı en iç yerlerine kadar gören, iradî ve istekli, fevkalâde az bir sıkıntı vücûda getiren durum bahis mevzuudur.

Anormal şüphe ise, ekseriyetle çok güç, meşakkatli bir vaziyettir. Durmadan, tahkik ve tetkik ihtiyacını ortaya çıkarır; bunun için, en basit fiiller tekrar tekrar yapılır, yeni baştan gözden geçirilir, yeniden başlanır. Böylece, gerçek bir bitkinliğe kapı aralanır. Meselâ, böyle bir kimse, kapının iyi kapanıp kapanmadığını anlamak için belki yüz defa geri gelir, bakar, kontrol eder; veya yıkadığı elinin temiz olup olmadığını tetkik eder, temizlenmediğine kâni olup yıkar, tekrar yıkar; yıkar da yıkar; belki sonunda alkolle yıkar. Böyle şüphecî bir doktor, verdiği reçetelerin doğru olup olmadığı hususunda içini kemirir durur... Bu tür şüphelere bazı sinir hastalıklarında rastlanır. Bazı defalar, korkunç bir şüphe, ferdin bütün faaliyetini kaplar, fert bu durumdan çok muzdarip olur. Tıpkı, gerçek bir musallat fikrin beyni kemirmesinde olduğu gibi...

Tamah:

Tamah bir ihtirastır, nefs-i emmârenin tahakkümüdür. Ahlâk bozukluğudur. Muhafaza içgüdüsünün fesâda uğramasıdır. Tamah, cimrilikten ayrılır: cimri harcamamaksızın bütün para ve malını biriktirir; halbuki tamahkâr beden ve ahlâken ondan faydalanmak, zevk almak ister. Bu ihtiras onu (ferdi) çalmaya (yani hırsızlığa), tehditle para almaya ve benzeri faaliyetlere iter. Tamah zihnî (aklı) bir kusurun, eksikliğinin belirtisidir.

Tasvibkârlık:

Hastanın, karşısında konuşan kimsenin ifâdelerini söz ve hareketlerle hemen tasdik ve tasvip etmesi, halinde ortaya çıkan zihnî bir te-

mâyül söz konusudur. Bazı kereler, karşısındakinin ifâdelerini bir yansıma gibi, tekrar eder; ama hareketlerini aynen yapmaz. Bu tasvibkâr hale, sinir hastalıkları sırasında ve komplekslerde raslanır. Bu durumda hasta, aksini söylemek ve (sıkılganlık, aşağılık duygusu gibi sebeplerle) hoş gitmemek korkusuyla her sözü tasdik veya tasvip eder. Bazı tasvibkârlıklar o kimselerde hüküm verme ve tenkid etmenin eksik olduğunu gösterir. Bir tür psikolojik hastalık olan bu tasvibkârlığa, zihnin son derece zayıf olması hâllerinde ve "mani"de rastlanır.

Tembellik:

Tembellik, bir hekim veya bir psikolog tarafından incelenmesi gereken bir durumdur. Her beşerî varlık (çocuk veya yetişkin olsun), tabiatı icabı hareketlidir, aktiftir. Tembel bir çocuk, hasta ve memnun olmayan, muğber bir çocuktur. Tembellik, bir karakter bozukluğundan ileri gelebilir: umursamazlık, zevksizlik, bazı bozukluklar vb... Bazı mizaç anomalileri de bu hâlin doğmasına sebep olabilirler: meselâ, fazla heyecan, bitkinlik ve çöküntü ve karakter bozulmaları gibi... tembellik, pek çok bedenî ve ruhî bozukluklara da bağlı olabilir: bağırsaklarda ortaya çıkan bozukluklar, yorgunluklar, ruhî ve bedenî dengenin bozulması nöro-vejetatif dengenin bozulması, bazı bezlerin iyi çalışmamları, çevreye ve okula intibaksızlık, işinden zevk almama, içe dönüklük ve rüfûlmanlar gibi...

Tembel olmak, işinde, çalışmasında bir menfaat görmemeye işârettir. Tedâviye bunun nereden kaynaklandığını bulmakla başlamalıdır.

Tenâzül (Alçak Gönüllülük Gösterme):

Kendinden aşağıdakilerle beraber olmaya, onların seviyesine inmeye muvâfakat etme demek olan bu hal, marazî bir durumdur. Kendi mevkiinden inen fert, aşağıda birinin seviyesine inmeyi kabul eder. Bu aşağılık duygusunun belirtisidir. Gerçekten, bazı kimseler, kendi seviyelerine kadar inme iyiliği olan büyüklerin bu tenâzülüne hayran değil midirler? "Mağrur değil", sözü onların hissini tercüme eder. Aşağıdakilerin seviyesine inen kimsece elde edilen bu his, ferdin kendisi hakkında sahip olduğu "çok iyi" kanaatini kuvvetlendirir. Fert, böylece bir iyilik ve kuvvet duygusu hisseder; bu, duyguya kendinde mevcut aşağılık hislerini gizlemek ve örtmek için ihtiyacı vardır...

Gerçek büyüklük asla seviyesinden aşağı inmek değildir. Nasıl öyle olsun ki, gerçekten büyük bir insan, büyüklüğünü bilmez. Burada şu hususu açıklamak yerinde olur ki, tevâzu ile tenâzül aynı şeyler değildir.

Tevâzu:

Herkes tarafından aranan, istenen, makbul bir özellik olmasına rağmen, benlik sebebiyle bir türlü sahip olunamayan bir hususiyettir. Denilir ki, insanın mütevâzî olması çok zordur. Tevâzu, çoğu kere maskelenmiş bir gururdur. Böylece, fert, başkalarının hayranlığını celbetmeyi ister; diğer fertler onun tevâzuundan hayrette kalmışlardır. Ama gerçek tevâzu, kendinden başlamak üzere her şeyin önemsizliğini, geçiciliğini bilen yüksek bir aklın, makbul bir irfânın eseridir. Dinimizin bu konudaki emir ve tavsiyeleri, işte bu gerçek tevâzuun, alçak gönüllülüğün tesisini hedef almıştır. Nitekim Peygamberden başlayarak bütün İslâm ahlâkçıları bu konuda ısrar etmişlerdir. Tasavvuf da buna çok büyük önem vermiştir. Kendinin büyük, güçlü olduğuna inanan, içinde buldukları aşağılık kompleksi ve güçsüzlüklere rağmen, kendilerini üstün hisseden sinir hastalarında tevâzu yoktur. İşte bu tevâzu eksikliği veya yokluğu, sinir hastalığının (veya nevrozun) ortadan kalkmasıyla birlikte kaybolur.

Umumî Felç (Tedricen Artan):

Frengi kaynaklı bir zihin hastalığı olup beynin herhangi bir sebeple hasar görmüş olmasına bağlıdır. Bu hastalık frengiye tutulduktan onbeş sene sonra ortaya çıkmaktadır. Tedricen artıp uzayan pekçok zihni bozuklukla kendini göstermektedir. Akli yönden tamamen çökme, azamet hastalığı, dilin ve ellerin titremesi, mani hastalığı, saçma-sapan zenginlik düşünceleri, melânkoli (hüzünlü olma hastalığı), bu illetin pek sık görülen işaretleridir.

Daha önceleri tedâvisi gayri kâbil olan bu hastalık şimdi tedâvi edilebilmektedir.

Uykusuzluk:

Söz konusu olan bedeni ağrılar veya acılar sebebiyle ortaya çıkan uykusuzluk hâli değildir; böyle bir durumda sözü edilen uykusuzluk normaldir. Burada mevzû bahs olan, psikolojik sebepler tarafından ortaya çıkarılan uykusuzluklardır. Sinir hastalıkları (nevrozlar), kompleksler, korkular, rölmanlar, ızdıraplar, sıkıntılar, musallat fikirler, hissî karışıklıklar ve bozulmalar, bu durumun mütad sebepleridir.

Aynı şekilde, "rüyamda korkunç bir şekilde yoruldum, onun için uyudum herhalde," diye açıklamada bulunan pek çok kimse vardır. Bu kimseler, uyumuşlardır, ama uykuları güçlerini yenilememiştir. Bir de sahte uykusuzlar vardır ki, bütün gece gürültü işittiklerini, gelen gi-

denin kapı seslerini duyduklarını söylerler. Buna rağmen sıhhatlarının yerinde, tenlerinin de parlak olduğu görülür. Hiç bir zayıflama emâresi göstermezler (halbuki, zayıflık, uykusuzluğun en hızlı sonucudur). Bunlar, uyuduklarının farkına varmadan uyuyan kimselerdir. Tabii eğer bunu mahsus yapmıyorlarsa. Uykusuzluğun tedâvisi, şüphesiz sebebine bağlıdır. Sağlığın korunması ile ilgili hususlarda gösterilen ihmal veya sağlığa dikkat etmiyerek maruz kalınan (kahve, tütün, içki -alkol-, çok çalışma ve fazla heyecan gibi) durum, bunun sebebi olabilir. Psişik sebepler söz konusu ise derinlikler psikolojisi olumlu neticeler verir.

Uyuşukluk:

Bedenî ve ruhî (aklı) her türlü faaliyetin askıya alınmasıdır. Yüz donmuş, bakışlar soluk ve mahzundur. Hasta ne hissî, ne de akli hiç bir infîâl (tepki) göstermez.

Umumî bir hareketsizlik hakimdir; hasta inatçı bir sessizlik izhar eder ve her türlü besini reddeder. Uyuşukluğun büyük bir şekli melânkoli (hüzünlü olma) hastalığında müşâhede edilir. Fakat, bu haline rağmen, hasta etrafında cereyan eden bütün olaylardan haberdârdır. Uyuşukluk bazı kereler, tehlikeli ve saldırgan bir tepkiye, veya intihar eğilimine yer bırakmak için, birdenbire durur.

Vatan Hasreti:

Bu hâlde, fert, üzüntü ve kederle doludur; yakınlarından uzak olduğunu kuvvetle hisseder. Herkesten uzakta yalnız oluşu, onun acısını artırır. Bundan başka, (vatan hasreti) yeni şartlara intibâk etmeyi çok zorlaştırır.

Hasret, bağlarından kopma, uzaklaşma, sevdiklerinden uzak kalma olduğundan hissiyâta çok tesir eder; insanı mürâi kılabilir, hayattan bıktırır, hatta melankoliye sebep olur. Vatan hasreti, başka ülkelerde çalışan insanların, harp esirlerinin zihninden hiç eksik olmaz.

Vecd:

Vecd hâlindeki bir kimse, akıllamaz bir psişik dünyaya dalmaktadır. Bu kimse duyduğu manevî saâdeti, içinde yaşadığı âlemin verdiği zevki ifâde eder ve fizikî çevresi ile olan duygusal ilişkilerini kaybeder. Gerçek mistik veya tasavvufî hayat, vecd hâline ulaşmanın sebebidir. Vecd hâline ulaşmak için kullanılan metodlar farklı farklıdır. Meselâ, hristiyan mistikler şaraptan faydalanırken, mutasavvıflar "zikir" denilen bir veya bir kaç teknik kelimeyi tekrar etme yolunu tercih etmişler.

Bu arada, tamamen patolojik veed hâlleri de mevcuttur. Mistik veya tasavvufî veed hâlinde, söz aradan kalkmıştır, nefes alma zayıftır. Ferdin vücudunun, ayaklarının ve ellerinin soğuduğuna dair bir hissi vardır. Duyum mümkün olduğu kadar azalmış, hatta kesilmiştir. Işıklı hâleler, nurlar, güzel kokular hissetme gibi bazı garip mefhumlar ortaya çıkabilir. Mutasavvıflar, veed halinde kendilerine bir nur geldiğini, bazı manevî şahısları gördüklerini, hatta kendilerine manevî bir ilim verildiğini de söylerler, ancak bu ilmin mahiyeti bilinmez. Böyle bir veed hâli, fevkalâde hayret ve sevinç hâlini, manevî haz durumunu, ve ilâhî mefhumlarla kaynaşma vaziyetini gösterir. Ancak, şunu açıkça ifade etmelidir ki, bu mefhumlar son derece objektif bir tarzda incelenmeli, gerçek veed ile yanlışlar ayırılmalıdır. (Tasavvuftaki veed için okuyucuya ilgili kitaplara müracaat etmesini tavsiye ediyoruz).

Marazî veed hâllerine gelince, bu hâle, histeride, bazı zihni zayıflıklarda, hallüsinasyonlarda rastlanır. Dinle marazî aşk birbirine karışmış vaziyette bulunur. Bu tür veedler cinsî coşkunluğu gösterirler; hasta veed hâlinde hiç bir fayda görmez. Halbuki gerçek tasavvufta, sükûnetle, sağ duyu ile, düzenli bir zihniyetle büyük şeyler tahakkuk ettirilir. Yalancı veed hâlinde, hasta, neşe gösterisinde bulunur ve mutlak bir hareketsizlik içinde kalır. En küçük bir acı hissetmeksizin yanabilir veya bir yerine iğne batırılabilir. Bir acı hissetmeme haline, ekseriyetle, histeri halinde ve bazı delillerde raslanır.

Yakma Deliliği (Piromani):

Yangın çıkarma gibi bir musallat fikirdir; içdürtü haline kadar gidebilir. (Bkz. Yangın çıkarıcılar).

Zihin Tenâkuzu:

Bu hâl, dâima, psişik bir yetersizliğin veya intibâk eksikliğinin belirtisidir. Zihin tenâkuzu veya çelişmesi, bir tiktir; fert, dâima başkasının söylediği sözün aksini savunur; veya arzusunun aksini ifâ eder. Bu tür bir zihniyet, umumiyetle kendiliğinden ve şuursuzca tezâhür eder. Kaslar küçülür ve kasılır; hasta aksi bir hareketi icra etmeye kadar gidebilir. Bazı hastalar, kendileri çağrılınca kaçarlar, tokalaşmak istenince ellerini çekerler, vb...

Zihin tenâkuzu ve çelişmesi, herhangi bir kompleksin neticesi veya içinde yaşanan ortama intibak edememenin (meselâ, çocuklarda anne-baba karşısında fikir uyuşmazlığı gibi) bir sonucudur. Yetişkinlerde ise, zihin tenâkuzuna ekseriyetle gurur halinde ve aşağılık duygusunun te-

zâhüründe rastlanır. Fert, kendisine bir güç, kuvvet ve bilgililik hissi vermek için karşısındaki insana muhâlefet eder, karşı çıkar (birbirini geçmek için yarış eden vasıta sürücülerini düşünün).

Akıl hastalıkları açısından da, bu marazî hâle beyin faaliyetleri son derecede zayıflamış fertlerde, paranoyaklarda ve zihin karışıklığına maruz fertlerde raslanır.

Zihnî Berraklık:

Sükûnet hâli ve halim, selim olma ile de ifâde edilebilecek bu durum psikolojinin istediği bir husustur. Psikolojik, bütün tedavi usulleri, bu zihnî berraklığı temin gayesine matuftur. Bu hâlle, insanın keyfi yerinde, daima sakin, dalgalanma olmaksızın mizacı hep aynı seviyededir. Bu hâl, ihtiyarlara atfedilir; aslında bu hâlin yaşı yoktur. Benlik kurtulmadan, eğilimlerinden, insiyâklarından kurtulmadan, nefsin tasallutundan uzak olmadan, sükûnet içinde, halim, selim olmak mümkün değildir. İnsan kendisine herhangi bir önem atfettikçe zihnî berraklığa sahip değildir; zira az da olsa benlik söz konusudur. Zihnî berraklık veya halimlik, içte bulunan bir güçten, kuvvetten ve içteki çekip çekiştirmelerden kurtulmuş olmaktan kaynaklanır. Aynı zamanda, o, beynin, fonksiyonları âhenkli bir tarzda yapmasından, kompleks, röfulman gibi cüruflardan temizlenmiş olmasından ileri gelir.

Zihnî berraklık, her şeyi kucaklar; eşyaya ve olaylara, lâyıık oldukları gerçek değeri verir.

Zoofili:

Hayvanlara karşı olan, aşırı derecedeki muhabbettir. Büyük zoofiller, ekseriyetle, şefkat görmemiş veya görmeyen ve insanlığa karşı derin bir kin duyan kimselerdir. Ama, hayvanları sevmek, korumak, onlara yardım etmek, elbette insanî bir görev ve davranıştır.